

बोर्ड कृतिपत्रिका: मार्च २०१९

मराठी अक्षरभारती

वेळ: ३ तास

एकूण गुण: १००

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलनकृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतीसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग-5 उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग १ – गद्य

१. (अ) उतारा वाचून सूचनेनुसार कृती करा.

१. कोण ते लिहा.

- दारिद्र्याशी संघर्ष करणारी - _____.
- मनाने श्रीमंत असणारे - _____.
- अनवाणी शाळेत जाणारे - _____.
- लेखकाच्या कुटुंबाला मदत करणारे - _____.

[२]

शाळा आणि शिक्षक असा विषय निघाला, की मला माझी मुंबईतील शाळा आणि शालेय जीवनातील शिक्षकांची आठवण येते. गिरगावातील युनियन हायस्कूल आणि माझ्या शाळकरी वयात आपुलकीने संस्कार करणारे भावे सर, जोशी सर, शिर्के सर या साऱ्यांचे माझ्यावर फार मोठे ऋण आहेत.

आमचे मूळ गाव दक्षिण गोव्यातील माशेल. माझे बालपण तिथेच गेले. माझे मामाही याच गावातले. माझ्या वयाच्या सहाव्या वर्षी माझे वडील वारले आणि आम्हांला उदरनिर्वाहासाठी आमचे माशेल हे गाव सोडावे लागले. मी आणि माझी आई मुंबईत येऊन पोहोचलो. गिरगावातल्या खेतवाडीतील देशमुख गल्लीमध्ये 'मालती निवास' तील पहिल्या माळ्यावर छोट्याशा खोल्यामध्ये आम्ही मायलेक राहात होतो. आर्थिक परिस्थिती पूर्णपणे खालावलेली. दारिद्र्याशी संघर्ष करणारी माझी अल्पशिक्षित आई आणि शिक्षणासाठी आसुसलेला; पण कोणतीच फी भरणे शक्य नसल्याने 'शाळेत कसा जाऊ?' असे प्रश्नचिन्ह घेऊन वावरणारा मी. त्यावेळचे वातावरण हे असं होतं!

पण माझ्या आईने धीर सोडला नाही. ती खचली नाही. वेगवेगळी कष्टाची कामं ती करत होती. त्यातच माशेलहून मुंबईत आलेले माझे मामाही मदतीला आले. त्यांच्यामुळे मला खेतवाडीतील प्राथमिक शाळेत प्रवेश मिळू शकला. ही शाळा महापालिकेची होती. माझ्याप्रमाणेच शाळेचीही परिस्थिती बेताचीच होती; पण इथले शिक्षक मात्र मनाने खूप श्रीमंत होते. पायात चप्पलही घालायला नव्हती अशा परिस्थितीत माझी शाळा सुरू होती. वयाच्या बाराव्या वर्षापर्यंत मला अनवाणीच राहावं लागलं.

२. योग्य जोड्या लावा.

[२]

	'अ' गट		'ब' गट
i.	युनियन हायस्कूल	अ.	देशमुख गल्ली
ii.	दक्षिण गोवा	ब.	महापालिकेची प्राथमिक शाळा
iii.	'मालती निवास'	क.	गिरगाव
iv.	खेतवाडी	ड.	माशेल

३. व्याकरण

खालील वाक्यांतील अधोरेखित शब्दांची जात ओळखून लिहा.

[२]

- ती खचली नाही.
- आर्थिक परिस्थिती पूर्णपणे खालावलेली.

४. स्वमत

[२]

‘आई हीच प्रत्येक मुलाची पहिली शिक्षक असते,’ हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा.

(आ) उतारा वाचून सूचनेनुसार कृती करा.

१. वैशिष्ट्ये लिहा.

[२]

- कृष्णा नदीचा प्रवाह - _____.
- टोपलीत ठेवलेले मूल - _____.
- लेखकाने सुटकेसमधून काढलेली शाल - _____.
- कविवर्य नारायण सुर्वे यांचे कार्यक्रम - _____.

पुढे बाईला विश्वकोशाचा अध्यक्ष म्हणून मी गेलो. तिथे नदीकाठच्या प्राज्ञ पाठशाळेच्या खोलीत मी राहत असे. खोलीच्या दक्षिणेकडील खिडक्या कृष्णा नदीच्या चिंचोळ्या प्रवाहावर होत्या. थंडीच्या दिवसात एक बाई माझ्या खिडकीखालील घाटाच्या छोट्या तटावर तिचे छोटे मूल एका टोपलीत ठेवून मासे पकडण्याच्या उद्योगात होती. तिचे बाळ कडाक्याच्या थंडीने कुडकुडत रडत होते; पण आई तिकडे बघतही नव्हती. मला मात्र राहवले नाही. मी सुटकेसमधील ‘पुलकित’ शाल काढली, पाचपन्नास रुपयांच्या नोटा काढल्या व त्या बाईला हाक मारली. खिडकीतून ते सर्व खाली दिले आणि म्हटले, “त्या बाळाला आधी शालीत गुंडाळ आणि मग मासे मारत बैस.” या घटनेची ऊब पुलकित शालीच्या उबेपेक्षा अधिक होती.

कविवर्य नारायण सुर्वे खूप सभा, संमेलने गाजवत. पुढे ते साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षही झाले. परिणामतः त्यांच्या कार्यक्रमांना अहोरात्र भरतीच असे. प्रत्येक कार्यक्रमात सन्मानाची शाल व श्रीफळ त्यांना मिळत राही. एकदा ते मला म्हणाले, “या शाली घेऊन मी आता ‘शालीन’ बनू लागलो आहे.”

२. प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

[२]

- सन्मानाची प्रतीके लिहा.
- पाचपन्नास रुपयांच्या नोटा लेखकाने मासे पकडणाऱ्या बाईला का दिल्या असाव्यात?

३. व्याकरण

- गटात न बसणारा शब्द ओळखून लिहा.

[१]

- ठेवणे, गुंडाळणे, शहाणे, गाजणे - _____.
- शाल, कृष्णा, पर्वत, नदी - _____.

- अनेकवचन लिहा.

[१]

- टोपली - _____.
- मासा - _____.

४. स्वमत

[२]

लेखक — रा.ग. जाधव यांची संवेदनशीलता जाणवणारे कोणतेही एक उदाहरण पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.

अपठित गद्य

(इ) उतारा वाचून सूचनेनुसार कृती करा.

१. आकृती पूर्ण करा.

[२]

बाबा आमटे यांनी कुष्ठरोग्यांसाठी
केलेले कार्य

आनंदवनामध्ये बाबांनी कुष्ठरोग्यांना स्वाभिमानाने जगायला शिकवले. राहण्यासाठी झोपड्या बांधणे, अन्नधान्यासाठी शेती करणे यापासून अनेक पूरक उद्योग त्यांनी सुरू केले. अर्थात ही प्रक्रिया सोपी नव्हती. अनेक अडचणी होत्या; पण त्यावर मात करत बाबांनी भंगलेल्या शरीरांना, खचलेल्या मनांना जगण्याची उभारी दिली. ताठ मानाने जगण्याची प्रेरणा दिली. आनंदवनात बाबांनी कुष्ठरोग्यांवर उपचार केले, त्यांना निवास उपलब्ध करून दिला. शिवाय त्यांना स्वतःच्या पायावर उभे राहण्यासाठी साधने उपलब्ध करून दिली त्यामुळे त्यांना कष्टाची भाकरी मिळवता आली. त्यांच्या कलागुणांना वाव दिला त्यामुळे दैवाने मोडतोड केलेल्या चेहऱ्यांवर हास्य उमलले. हे हास्य समाधानाचे, आत्मविश्वासाचे होते.

बोटं झडलेल्या थिट्या हातांना कामाची सवय लागावी आणि स्वाभिमानाचा ताठ कणा लाभावा यासाठी 'आनंदवनाची' धडपड असते.

आनंदवन उभारताना बाबांनी अतोनात कष्ट घेतले त्यामुळेच गेली सहा दशके तिथे महारोगाने, अंधत्वाने, अपंगत्वाने झाकोळून गेलेली जीवने उजळून निघाली. जन्माला येतानाच उपेक्षा घेऊन आलेल्या जिवांमध्ये 'सुंदर मी होणार' यासोबत 'सुंदर मी करणार' हा मंत्र आनंदवनने जोपासला.

२. योग्य जोड्या लावा.

[२]

	'अ' गट	'ब' गट
i.	भंगलेली	भाकर
ii.	खचलेली	जीवने
iii.	कष्टाने मिळवलेली	मने
iv.	झाकोळलेली	शरीरे

३. व्याकरण

i. खालील वाक्यांतील विशेषणे शोधून लिहा.

[१]

अ. त्यांना ताठ मनाने जगण्याची प्रेरणा मिळाली.

ब. त्यांना स्वतःच्या पायावर उभे केले.

ii. खालील सर्वनामांचा वाक्यात उपयोग करा .

[१]

अ. तू

ब. तुझा.

४. स्वमत

[२]

'सुंदर मी करणार' या आनंदवनने जोपासलेल्या मंत्राचा तुम्हांला समजलेला अर्थ स्पष्ट करा.

विभाग २ – पद्य

२. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

१. खालील कृती केव्हा घडतात, ते लिहा. [२]

- माता धावून जाते
- धरणीवर पक्षिणी झेपावते
- गाय हंबरत धावते
- हरिणी चिंतित होते

अग्निमाजि पडे बाळू।
माता धांवें कनवाळू।१।।
तैसा धांवें माझिया काजा।
अंकिला मी दास तुझा।२।।
सर्वेचि झेपावें पक्षिणी।
पिलीं पडतांचि धरणीं।३।।
भुकेलें वत्सरावें।
धेनु हुंबरत धावे।४।।
वणवा लागलासे वनीं।
पाडस चिंतीत हरणी।५।।
नामा म्हणे मेघा जैसा।
विनवितो चातक तैसा।६।।

२. कोण ते लिहा. [२]

- परमेश्वर कृपेची याचना करणारे -
- मेघाची विनवणी करणारा -
- भुकेलेले -
- भक्ताच्या हाकेला धावून येणारा -

३. आई, प्राणी, पक्षी यांच्या मातृप्रेमाचे कवितेतून व्यक्त झालेले वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा. [२]

४. 'तैसा धांवें माझिया काजा। अंकिला मी दास तुझा।।' या ओळींचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा. [२]

(आ) खालील मुद्द्यांच्या आधारे कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा.

'औक्षण' किंवा 'हिरवंगार झाडासारखं'

- प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री - [१]
- कवितेचा रचनाप्रकार - [१]
- कवितेचा काव्यसंग्रह - [१]
- कवितेचा विषय - [१]
- कवितेतील आवडलेली ओळ - [२]
- कविता आवडण्याची वा न आवडण्याची कारणे - [२]

(इ) खालील ओळींचे रसग्रहण करा.

[४]

दुनियेचा विचार हरघडी केला,
अगा जगमय झालो.
दुःख पेलावे कसे, पुन्हा जगावे कसे,
याच शाळेत शिकलो.

विभाग ३ – स्थूलवाचन

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[६]

१. टीप लिहा: बार्क
२. तुम्हांला समजलेली 'जाता अस्ताला' या कवितेतील सूर्याची भूमिका स्पष्ट करा.
३. 'निसर्ग हा मोठा जादूगार आहे', हे विधान वाळवंटी प्रदेशाच्या संदर्भात कसे लागू पडते, ते पाठाच्या आधारे सविस्तर लिहा.

विभाग ४ – भाषाभ्यास

४. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

१. समास

[२]

पुढील विग्रहावरून सामाजिक शब्द व समास ओळखा.

अ.क्र.	विग्रह	सामासिक शब्द	समासाचे नाव
i.	नफा किंवा तोटा		
ii.	प्रत्येक घरी		

२. अलंकार

i. खालील ओळीतील अलंकार ओळखा.

[१]

आभाळागत माया तुझी आम्हांवरी राहू दे!

ii. खालील ओळीतील अलंकार ओळखा.

[१]

उपमेय हे जणू उपमानच असते.

३. वाक्यरूपांतर

[२]

पुढील वाक्यांत कंसातील सूचनेनुसार बदल करा.

- i. दररोज अभ्यास करावा. (आज्ञार्थी करा.)
- ii. मला हे चित्र नापसंत नाही. (होकारार्थी करा.)

४. सामान्यरूप

तक्ता पूर्ण करा.

[२]

मूळ शब्द	सामान्यरूप	विभक्ती प्रत्यय
i. मावशीने		
ii. पायाला		

५. वाक्प्रचार

[२]

कंसातील वाक्प्रचारांचा खालील वाक्यांत योग्य उपयोग करा.

(आर्जव करणे, तथ्य असणे, उत्साहाला उधाण येणे)

- i. ताईचे लग्न ठरल्यावर सगळ्यांना खूप आनंद झाला.
- ii. विज्ञानाच्या नियमांत सत्यता असते.

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

१. शब्दसंपत्ती

i. खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा.

[१]

अ. मित्र =

ब. चंद्र =

ii. खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

[१]

अ. सावध

ब. स्तुती

iii. खालील शब्दसमूहांबद्दल एक शब्द लिहा.

[१]

अ. मत देणारा -

ब. भाषण ऐकणारा -

iv. खालील शब्दातील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द बनवा.

[१]

वाचनालय -

२. लेखननियमांनुसार लेखन

i. अचूक शब्द ओळखा.

[१]

अ. कवयत्री / कवयीत्रि / कवयीत्री / कवयित्री

ब. क्रिडांगण / क्रीडांगण / क्रिडंगण / क्रीडागण

ii. खालील वाक्य लेखननियमांनुसार लिहा.

[१]

आपण लिहीलेला मजकूर वाचणाऱ्याला लगेच समजायला हवा.

३. विरामचिन्हे

i. खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हाचा उपयोग करा.

[१]

अ. आनंदी खेळकर मुले सर्वांना आवडतात.

ब. तू केव्हा, आलीस

ii. खालील चिन्हांची नावे लिहा.

[१]

अ. ! -

ब. '.....' -

४. पारिभाषिक शब्द

खालील पारिभाषिक शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा.

[१]

i. Workshop -

ii. Programme -

५. भाषिक खेळ

‘दार’ हा प्रत्यय लावून दोन शब्द लिहा.

[१]

विभाग ५ – उपयोजित लेखन

५. (अ) खालील कृती सोडवा.

१. पत्रलेखन

[५]

आदर्श विद्यालय,
बोपडी, ता. वाई, जि. सातारा

तालुकास्तरीय आंतरशालेय चित्रकला स्पर्धा
स्पर्धा दोन गटांसाठी आयोजित
गट क्र. 1 – इ. 5 वी ते इ. 7 वी
गट क्र. 2 – इ. 8 वी ते इ. 10 वी

आकर्षक बक्षिसे

प्रवेश निःशुल्क

स्पर्धेचे ठिकाण – आदर्श विद्यालय, मुख्य सभागृह,
बोपडी, ता. वाई, जि. सातारा
दि. 14 नोव्हेंबर वेळ – सकाळी 9.00 ते 11.00
अधिकाधिक विद्यार्थ्यांनी स्पर्धेत भाग घ्यावा
– मुख्याध्यापक

विद्यार्थी प्रमुख या नात्याने

तालुकास्तरावर आंतरशालेय चित्रकला स्पर्धा आयोजित केल्याबद्दल मा. मुख्याध्यापक यांना त्यांचे अभिनंदन करणारे पत्र लिहा.

← किंवा →

स्पर्धेत इ. 10 वी –अ या वर्गातील वीस विद्यार्थ्यांना स्पर्धेत सहभागी करून घेण्याची विनंती करणारे पत्र मा. मुख्याध्यापकांना लिहा.

२. सारांशलेखन

[५]

विभाग 1 – गद्य (इ) प्र. क्र. 1-इ मधील अपठित उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालील कृती सोडवा.

१. बातमीलेखन

[६]

1 ऑक्टो.

आधारवड वृद्धनिवास
निर्मलनगर, पुणे
जागतिक वृद्ध दिनानिमित्त विशेष
सांस्कृतिक कार्यक्रम
गायन, वादन, कथाकथन
सादरकर्ते – रसिक मित्रमंडळ, पुणे
मोफत प्रवेश
सर्वांना सस्नेह निमंत्रण
– व्यवस्थापक

संध्याकाळी
5 ते 7

वृद्ध दिनानिमित्त संपन्न झालेल्या वरील कार्यक्रमाची बातमी तयार करून लिहा.

२. कथालेखन

[६]

खालील मुद्द्यांवरून गोष्ट तयार करा.

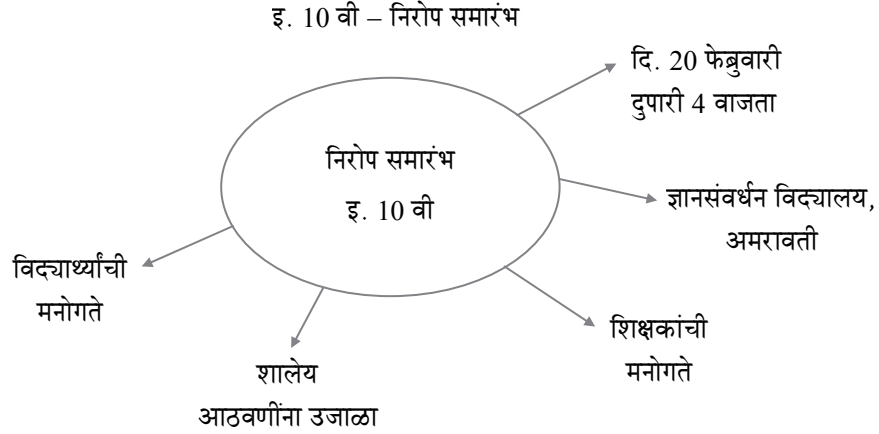
मुद्दे –

शाळेत जाणारा कष्टाळू – प्रामाणिक मुलगा – वाईट मित्रांची संगत – शिक्षकांना काळजी – मुलाला घेऊन बाजारात फेरफटका – उत्तम प्रतीच्या आंब्यांची खरेदी – एक खराब झालेला आंबा – दोन दिवसांनी पाहणी – नासक्या आंब्यामुळे बाकीचे आंबे खराब – संदेश –

(इ) खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

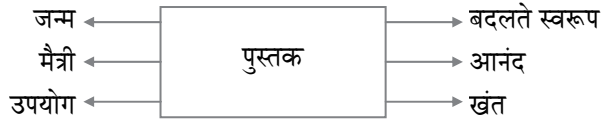
[८]

१. प्रसंगलेखन

वरील प्रसंगी तुम्ही उपस्थित होता अशी कल्पना करून त्या प्रसंगाचे लेखन करा.

२. आत्मवृत्त

वरील घटक तुमच्याशी बोलत आहे अशी कल्पना करा व त्या घटकाचे आत्मवृत्त लिहा.

बोर्ड कृतिपत्रिका: जुलै 2019

मराठी अक्षरभारती

Time : 3 Hours

Max. Marks : 100

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना:

1. सूचनेनुसार आकलनकृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
2. आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
3. उपयोजित लेखनातील कृतींसाठी (सूचना, निवेदन) आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच या कृती लिहून घेऊ नयेत.
4. विभाग 5-उपयोजित लेखन प्र. 5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र. 1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
5. स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग 1 – गद्य

पठित गद्य

1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

1. का ते लिहा:

[2]

- i. दुसऱ्या मुलांच्या हातात खेळणी पाहून लेखकाला लहानपणी त्यांचा हेवा वाटत असे.
- ii. दिवसभर खेळून घरात पाऊल ठेवताच लहानपणी लेखकाच्या पाठीवर धम्मकलाडू व चापटपोळ्यांचा यथेच्छ वर्षाव व्हायचा.

माझ्या बालमित्रांनो, मी तुमच्याएवढा होतो तेव्हा अगदी तुमच्यासारखाच खेळकर, खोडकर व उपद्रव्यापी होतो! माझा जन्म पुण्यातच एका गरीब कुटुंबात झाला. माझे वडील त्या वेळेस पोलीसखात्यामध्ये तुटपुंज्या पगारावर नोकरी करत होते. तेव्हा साहजिकच गरीब कुटुंबाच्या वाटचाला येणारे सारे कष्ट व दुःखे आम्ही भोगत होतो. अशा परिस्थितीत वडिलांना आम्हां मुलांसाठी खेळणी विकत घेणे शक्यच नव्हते. दुसऱ्या मुलांच्या हातात खेळणी पाहून आम्हांला त्यांचा हेवा वाटत असे. तरी पण गल्लीतील मुलांना जमा करून उन्हातान्हात विटीदांडू खेळणे, पतंग उडवणे, कधीमधी कॅम्पमधील कॅनॉलमध्ये चोरून पोहणे; कैऱ्या, पेरू पाडून त्यांचा यथेच्छ स्वाद घेणे, घरात जळणासाठी आणलेल्या लाकडांतूनच बॅट व स्टंप तयार करणे व कुठून तरी जुना पुराणा बॉल पैदा करून क्रिकेट खेळणे असा माझा दिवसभराचा कार्यक्रम असायचा. संध्याकाळी घरी येईपर्यंत माझ्याबद्दल बऱ्याच तक्रारी आईच्या कानांवर आलेल्या असायच्या. दिवसभराच्या खेळाने भूक तर खूपच लागलेली असायची. घरात पाऊल ठेवतो न ठेवतो तोच पाठीवर धम्मकलाडू व चापटपोळ्यांचा यथेच्छ वर्षाव व्हायचा. मग मी घरात एका कोपऱ्यात जाऊन रडत बसायचा! तिथेच झोप लागायची आणि जाग यायची ती आईच्या प्रेमळ कुशीत.

2. आकृतिबंध पूर्ण करा:

- i.

लेखकाची लहानपणाची गुणवैशिष्ट्ये

[1]

- ii.

लहानपणीचा लेखकाचा दिवसभराचा कार्यक्रम

[1]

3. व्याकरण कृती:

- i. पुढील शब्दांसाठी उताऱ्यात आलेले प्रतिशब्द लिहा:

[1]

अ.

मेहनत →

ब.

निद्रा →

ii. खालील शब्दांचे वचन बदला:

[1]

अ. कैऱ्या →

ब. लाडू →

4. स्वमत:

[2]

उताऱ्याच्या आधारे 'लेखकाचे बालपण' तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

[2]

1. वर्णन करा:

सुश्रुतचे स्वप्न

सुश्रुतच्या वर्गाची सहल भिलार या पुस्तकांच्या गावाला नेण्याचे ठरले. वर्गात सूचना आली. दुसऱ्या दिवशी शिक्षकांनी भिलार या गावाची माहिती सांगितली. त्याबाबत एक फिल्म दाखवली. सुश्रुतला ते खूप आवडले. घरी परतल्यावर तो सहलीला जाणार म्हणून आनंदाने झोपला.

काही वेळाने त्याला जाणवले, की काही पुस्तके मुलामुलींचा वेश करून आणि हातात हात घालून आनंदाने गाणी गात आहेत, नाचत आहेत. एवढंच नाही तर त्याला उठवतही आहेत. सुश्रुत झोपेतच म्हणाला "कोण रे तुम्ही, इथे काय करत आहात?" पुस्तकाच्या वेशातील मुले सुश्रुतला म्हणाली, "अरे आम्ही सर्व तुला भेटायला आलो आहोत. आम्हांला तुझ्याशी मैत्री करायची आहे."

सुश्रुत : तुम्ही सगळे कोण आहात?

कथा : अरे, असा घाबरतोस काय? हे सगळे आपलेच मित्र आहेत. सगळ्यांशी चांगली मैत्री होईल तुझी. माझी ओळख तर तुला लहानपणापासूनच आहे. अरे, मी आहे कथा. गोष्ट हे माझंच दुसरं नाव.

सुश्रुत : आपली ओळख कशी काय?

कथा : आईच्या, आजीच्या तोंडून इसापनीती, पंचतंत्र, अकबर-बिरबल अशा गोष्टी ऐकत ऐकत तुम्हांला मला वाचायची सवय लागते ना!

सुश्रुत : होऽऽ आता आठवलं आजी मला नेहमी कोल्हा, उंदीर, ससा-कासव यांच्या गोष्टी सांगायची.

कथा : बरं का सुश्रुत! आकर्षक सुरुवात आणि परिणामकारक शेवट ही माझी वैशिष्ट्ये.

2. चौकटी पूर्ण करा:

[2]

i. पुस्तकांचे गाव –	____
ii. सहलीला जायच्या आनंदात झोपलेला –	____
iii. मुलामुलींचा वेश घेतलेली –	____
iv. गोष्टीचे दुसरे नाव –	____

3. व्याकरण :

खालील शब्दांचे लिंग बदलून त्यांचा वाक्यांत उपयोग करा:

[2]

i. शिक्षिका	ii. मुलगा

4. स्वमत:

[2]

पुस्तकांशी मैत्री करण्याचे फायदे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

अपठित गद्य

(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

[2]

1. योग्य जोड्या लावा:

क्र.	'अ' गट		'ब' गट
i.	पहाटे फुलणारा	अ.	शेतकरी
ii.	कामाचे नियोजन न करणारी	ब.	रातराणी
iii.	काळोखात डवरणारी	क.	आळशी व्यक्ती
iv.	पेरणी करणारे	ड.	पारिजातक

वेळ ही फार मौल्यवान गोष्ट आहे. म्हणून वेळेचा उपयोग समजूतदारपणे केला पाहिजे. वेळेचा वेग किती आहे? वेळेसोबत आपल्याला चालता येईल का? कोणीही सांगू शकत नाही. पण जो वेळेचे भान बाळगतो, तो वेळेसोबत सहज चालू शकतो. मात्र वेळेचे महत्त्व ओळखले पाहिजे. वेळेचे नियोजन केले पाहिजे. मग दैनंदिन कामे व्यवस्थित पार पडतात. शिवाय इतर गोष्टींसाठी भरपूर वेळ मिळतो. अशी माणसे अनेक छंद जोपासतात. घरी परतल्यावर दीड-दोन तास वाचन करू शकतात. काहीजण संगीताचा आस्वाद घेतात. काहीजण संध्याकाळचा फेरफटका मारतात. तर काहीजण कुटुंबियांसोबत गप्पागोष्टी करतात.

वेळ नाही, ही सबब आळशी माणसे देतात. ही माणसे कामाचे नियोजन करीत नाहीत. त्यामुळे त्यांची कामे वेळेवर पार पडत नाहीत. त्यांना अपयश येते. शिवाय, त्यांना मोकळा वेळही मिळत नाही.

जीवनात वेळेला किती महत्त्व आहे, हे वेळेवर कळले पाहिजे. आळस केला, वेळ टळली, तर सगळेच हातचे जाते. शेतकऱ्याने आपल्या सबडीप्रमाणे पेरणी केली, तर काय होईल? परीक्षेचे वेळापत्रक आठवणीत राहिले नाही, तर सगळे वर्ष जाईल. पारिजातक पहाटे फुलतो, रातराणी काळोखात डवरते, चांदणे केव्हा पडावे, काळोख कधी दाटावा, हे ठरलेले आहे.

2. प्रत्येकी एका वाक्यात उत्तर लिहा: [2]

- वेळेवर काय कळायला हवे?
- 'वेळ नाही' ही सबब केव्हा दिली जाते?

3. व्याकरण:

खालील नामांसाठी उताऱ्यात आलेली योग्य विशेषणे शोधून लिहा: [2]

- कामे
- गोष्ट
- माणसे
- छंद

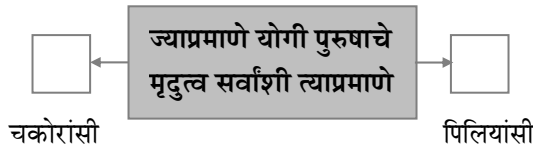
4. स्वमत: [2]

तुम्हांला कळलेले वेळेचे महत्त्व सोदाहरण लिहा.

विभाग 2 – पद्य

2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

1. i. आकृतिबंध पूर्ण करा: [1]

ii. उदाहरण लिहा: [1]

'योगी सर्वकाळ सुखदाता' याचे कोणतेही एक उदाहरण प्रस्तुत अभंगाच्या आधारे लिहा.

जेवीं चंद्रकिरण चकोरांसी । पांखोवा जेवीं पिलियांसी ।
जीवन जैसे कां जीवांसी । तेवीं सर्वांसी मृदुत्व ।।
जळ वरिवरी क्षाळी मळ । योगिया सबाह्य करी निर्मळ ।
उदक सुखी करी एक वेळ । योगी सर्वकाळ सुखदाता ।।
उदकाचें सुख तें किती । सर्वेचि क्षणें तृषितें होती ।
योगिया दे स्वानंदतृप्ती । सुखासी विकृती पै नाही ।।

उदकाची जे मधुरता । ते रसनेसीचि तत्त्वतां ।
 योगियांचे गोडपण पाहतां । होय निवविता सर्वेद्रियां ॥
 मेघमुखें अधःपतन । उदकाचें देखोनि जाण ।
 अधःपातें निवती जन । अन्नदान सकळांसी ॥
 तैसे योगियासी खालुतें येणें । जे इहलोकीं जन्म पावणें ।
 जन निववी श्रवणकीर्तनें । निजज्ञानें उद्धरी ॥

2. तक्ता पूर्ण करा:

योगी पुरुष आणि जीवन (पाणी) यांच्यातील फरक स्पष्ट करा:

[2]

क्र.	योगी पुरुष	जीवन (पाणी)
i.
ii.

3. खालील ओळीतील तुम्हांला समजलेला विचार तुमच्या शब्दांत लिहा:

[2]

उदकाची जे मधुरता । ते रसनेसीचि तत्त्वतां ।
 योगियांचे गोडपण पाहतां । होय निवविता सर्वेद्रियां ॥

4. खालील ओळीतील आशय तुमच्या शब्दांत लिहा:

[2]

मेघमुखें अधःपतन । उदकाचें देखोनि जाण ।
 अधःपातें निवती जन । अन्नदान सकळांसी ॥

(आ) खालील मुद्द्यांना अनुसरून कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा:
 'दोन दिवस' किंवा 'हिरवंगार झाडासारखं'

1. प्रस्तुत कवितेचे कवी/ कवयित्री –
2. कवितेचा रचनाप्रकार –
3. कवितेचा काव्यसंग्रह –
4. कवितेचा विषय –
5. कवितेतून व्यक्त होणारा विचार –
6. कवितेतून मिळणारा संदेश –

[1]

[1]

[1]

[1]

[2]

[2]

(इ) खालील ओळींचे रसग्रहण करा:

[4]

अशा असंख्य ज्योतींची
 तुझ्यामागून राखण;
 दीनदुबळ्यांचे असें
 तुला एकच औक्षण.

विभाग 3 – स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा:

[6]

1. टीप लिहा:

सग्वारो कॅक्टस

2. व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य तुमच्या शब्दांत लिहा.

3. 'जाता अस्ताला' या कवितेतील पणतीच्या उदाहरणातून व्यक्त झालेला विचार स्पष्ट करा.

विभाग 4 – भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती :

[2]

1. समासः

तक्ता पूर्ण करा:

अ. क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह	समासाचे नाव
i.	चांगलेवाईट		
ii.	आजन्म		

2. अलंकारः

[2]

खालील उदाहरण वाचून कृती करा:

रेहानाचे अक्षर मोत्याप्रमाणे सुंदर आहे.

वरील उदाहरणातील :

i.	उपमेय
ii.	उपमान
iii.	समानगुणधर्म
iv.	अलंकार

3. वाक्य रूपांतरः

[2]

खालील वाक्यांचे प्रकार ओळखून सूचनेप्रमाणे कृती करा:

i. किती सुंदर आहे ताजमहाल ! → प्रकार

विधानार्थी करा →

ii. प्रवासात भरभरून बोलावे → प्रकार

आज्ञार्थी करा →

4. सामान्यरूपः

[2]

अधोरेखित शब्दांचे सामान्यरूप व विभक्ती प्रत्यय लिहून तक्ता पूर्ण करा:

आमच्या शाळेने शेतकऱ्यांचा सन्मान केला.

क्र.	शब्द	सामान्यरूप	विभक्ती प्रत्यय
i.	शाळेने		
ii.	शेतकऱ्यांचा		

5. वाक्प्रचारः

कंसातील वाक्प्रचार वाक्यात योग्य ठिकाणी वापरून वाक्ये पुन्हा लिहा:

[2]

(हेवा वाटणे, खूणगाठ बांधणे, नाव उज्ज्वल करणे)

i. आंतरराष्ट्रीय स्पर्धांमध्ये सम्यकने बुद्धिबळ खेळात शाळेचे नाव उंचावले.

ii. मधुराने म्हटलेल्या गाण्याचे सर्वांनी केलेले कौतुक ऐकून मला क्षणभर तिचा मत्सर वाटला.

(आ) भाषासौंदर्य:

1. शब्दसंपत्ती:

i. खालील शब्दसमूहासाठी एक शब्द लिहा: [1]

अ. रणांगणावर आलेले मरण – ब. समाजाची सेवा करणारा –

ii. खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा: [1]

अ. सुरुवात × ब. शक्य ×

iii. गटात न बसणारा शब्द ओळखा: [1]

अ. मोगरा, भोवरा, चाफा, झेंडू –

ब. वृक्ष, पिंपळ, वड, चिंच –

iv. खालील शब्दांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा: [1]

(वन व रक्षक ते शब्द वगळून)

 ← वनरक्षक →

2. लेखननियमानुसार लेखन :

i. खालील वाक्य लेखननियमानुसार लिहा: [1]

बांगड्यांची पेटी व पीशवी तु हातात घे.

ii. अचूक शब्द ओळखा: [1]

अ. सांस्कृतीक / सांस्कृतिक / सास्कृतिक / संस्कृतिक

ब. कनिष्ठ / कनिष्ट / कनीष्ठ / कनीष्ट

3. विरामचिन्हे:

खालील वाक्यातील विरामचिन्हांची नावे लिहा: [2]

“बाबा, पाच-सहा दिवसांपूर्वी मी तुम्हांला दोन शाली दिल्या होत्या. आठवते?”

क्र.	विरामचिन्हे	नावे
i.	“ ”	
ii.	,	
iii.	.	
iv.	?	

4. पारिभाषिक शब्द:

खालील पारिभाषिक शब्दांना प्रचलित मराठी भाषेतील शब्द लिहा: [1]

i. Comedy – ii. Agent –

5. भाषिक खेळ:

‘जगमय’ सारखे दोन शब्द लिहा: [1]

i. ii.

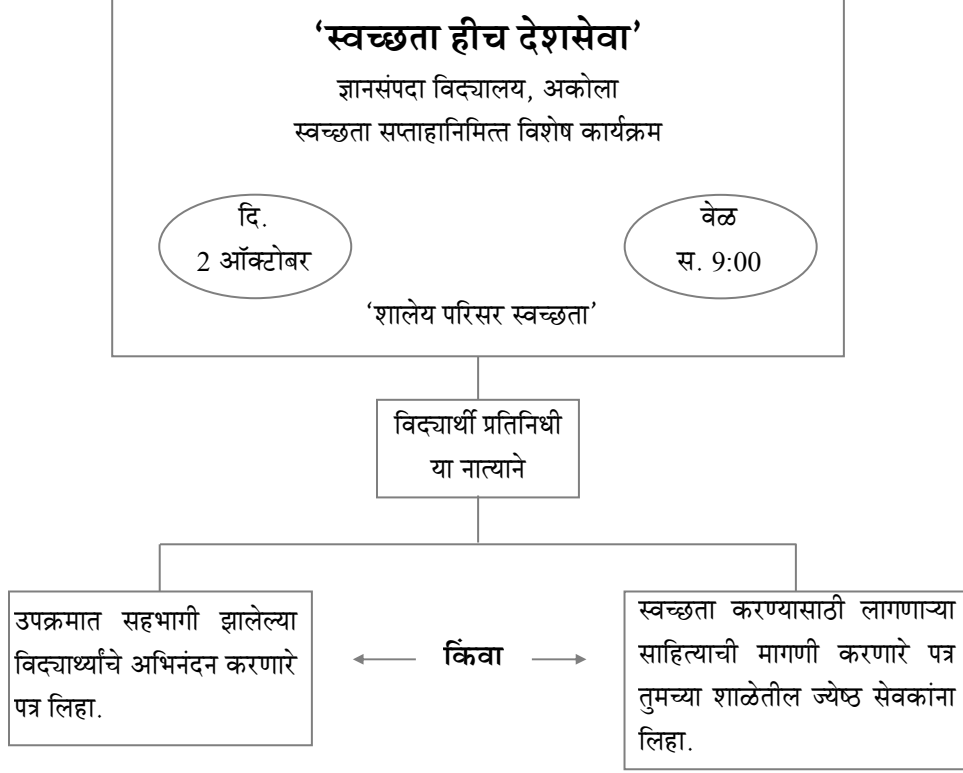
विभाग 5 – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालील कृती सोडवा:

1. पत्रलेखन:

[5]

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कृती सोडवा:

2. सारांशलेखन:

[5]

विभाग 1 – गद्य (इ) (प्र. क्र. 1-इ) मधील अपठित उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालील कृती सोडवा.

1. बातमीलेखन:

[6]

खालील मुद्दे वाचा व त्याखालील कृती सोडवा:

28 फेब्रु.

शारदा विद्यालय
बजाज नगर, भंडारा
‘विज्ञानदिन’ सोहळा
विज्ञानदिनानिमित्त
वैज्ञानिक साहित्य प्रदर्शनाचे आयोजन

- उद्घाटक – डॉ. श्री. विलास बोधनकर, प्राणिशास्त्र विभाग प्रमुख,
(डी. पी. महाविद्यालय, भंडारा)
भंडारा येथील सर्व शाळेतील विद्यार्थ्यांनी
प्रदर्शनास भेट दिली.

स.
9 ते 5

विज्ञान दिनानिमित्त आयोजित प्रदर्शन सोहळ्याची बातमी तयार करून लिहा.

2. कथालेखन :

[6]

खालील अपूर्ण कथा वाचा, तुमच्या विचार व कल्पकतेने ती कथा पूर्ण करा:

(दिलेली अपूर्ण कथा लिहून घेण्याची आवश्यकता नाही.)

कोकणातल्या भर पावसात आम्ही सर्व नातेवाईक दापोलीला सहलीला निघालो होतो. वरंधा घाटातले धबधबे डोळ्यांत साठवत, निसर्गसौंदर्य कॅमेऱ्याने टिपत सर्वजण धमाल करत होते. गरम-गरम बटाटेवडे खायची सर्वांना इच्छा झाली. ड्रायव्हरला गाडी थांबवायची सूचना केली आणि

(इ) लेखनकौशल्य:

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा:

[8]

1. प्रसंगलेखन:

– आदर्श मंडळ –

– योगासने प्रात्यक्षिक स्पर्धा – (8 ते 12 वयोगटांसाठी)

पारितोषिक वितरण समारंभ

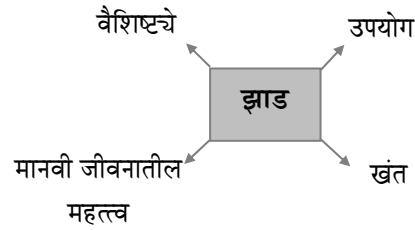
दि. 2 जानेवारी सकाळी 9 : 00

प्रमुख पाहुणे – श्री. उदय जैन

अध्यक्षा – श्रीमती अनुराधा रेगे

वरील समारंभ प्रसंगी तुम्ही तुमच्या लहान भावाचे/बहिणीचे कौतुक करण्यासाठी उपस्थित होता अशी कल्पना करून प्रसंगलेखन करा.

2. आत्मवृत्त:

वरील चौकटीत दिलेल्या घटकाचे आत्मवृत्त लिहा.

बोर्ड कृतिपत्रिका: मार्च २०२०

मराठी अक्षरभारती

वेळ: ३ तास

एकूण गुण: ८०

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलनकृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतीसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग-5 उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग १ – गद्य

पठित गद्य

प्र.1.(अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. कोण ते लिहा.

[2]

- नेहमी तिरके बोलणारे -
- बटाटा सोडण्याचा सल्ला देणारे -

“दोन महिन्यांत पन्नास पौंड वजन कमी करून दाखवीन तर खरा!” अशी भीष्मप्रतिज्ञा करून मी आहारशास्त्रावरच्या पुस्तकात डोके घालू लागलो. प्रोटीनयुक्त पदार्थ, चरबीयुक्त द्रव्ये वगैरे शब्दांबद्दलची माझी आस्था वाढू लागली. साऱ्या ताटांतले पदार्थ मला न दिसता नुसत्या ‘कॅलरीज’ मला दिसू लागल्या आणि आनंदाची गोष्ट अशी, की वजन उतरवण्याच्या शास्त्रात पारंगत झालेले तज्ज्ञ मला रोज डझनवारीने भेटू लागले. इतकेच काय, परंतु ज्या आमच्या चाळीतल्या लोकांनी माझ्या उपासाची अवहेलना केली होती, त्यांनीच मला ‘डाएटचा’ सल्ला दिला. उदाहरणार्थ - सोकाजी त्रिलोकेकर.

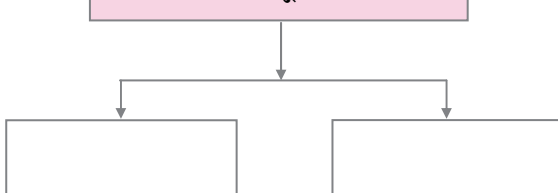
“तुला सांगतो मी पंत, ‘डाएट’ कर. बटाटा सोड. बटाटाचाच नाव काढू नकोस.”

“हो! म्हणजे ‘कुठं राहता?’ म्हणून विचारलं तर नुसतं ‘चाळीत राहतो’ म्हणा. ‘बटाटाची चाळ’ म्हणू नका. वजन वाढेल! खी: खी: खी:!” जनोबा रेगे या इसमाला काय म्हणावे हे मला कळत नाही. नेहमी तिरके बोलायचे म्हणजे काय? पण सोकाजींनी त्याला परस्पर जामून टाकले. “ए इडिअट! सगळ्याच गोष्टींत जोक काय मारतोस नेमी? मी सांगतो तुला पंत – तू बटाटा सोड.”

2. कृती पूर्ण करा.

[2]

पंतांची आस्था वाढू लागलेले शब्द

3. पंतांना उपासाबाबत मिळालेल्या विविध सल्ल्यांचे वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा.

[3]

प्र.१. (आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

१. का ते लिहा.

[2]

- डॉ. माशेलकर यांना माशेल हे गाव सोडावे लागले, कारण
- 'शाळेत कसा जाऊ?' असा प्रश्न डॉ. माशेलकर यांच्यापुढे उभा राहिला, कारण

आमचे मूळ गाव दक्षिण गोव्यातील माशेल. माझे बालपण तिथेच गेले. माझे मामाही याच गावातले. तिथल्या एका मैदानावर खेळल्याच्या आणि पिंपळकट्ट्यावर बसून निवांतपणा अनुभवल्याच्या पुसटशा आठवणी माझ्या मनात अधूनमधून वाऱ्याच्या लहरीसारख्या येत असतात. माझ्या वयाच्या सहाव्या वर्षी माझे वडील वारले आणि आम्हांला उदरनिर्वाहासाठी आमचे माशेल हे गाव सोडावे लागले. मी आणि माझी आई मुंबईत येऊन पोहोचलो. गिरगावातल्या खेतवाडीतील देशमुख गल्लीमध्ये 'मालती निवासा'तील पहिल्या माळ्यावर छोट्याशा खोल्यांमध्ये आम्ही मायलेक राहत होतो. आर्थिक परिस्थिती पूर्णपणे खालावलेली. दारिद्र्याशी संघर्ष करणारी माझी अल्पशिक्षित आई आणि शिक्षणासाठी आसुसलेला; पण कोणतीच फी भरणे शक्य नसल्याने 'शाळेत कसा जाऊ?' असे प्रश्नचिन्ह घेऊन वावरणारा मी. त्यावेळचं वातावरण हे असं होतं!

पण माझ्या आईनं धीर सोडला नाही. ती खचली नाही. वेगवेगळी कष्टाची कामं ती करत होती. त्यातच माशेलहून मुंबईत आलेले माझे मामाही मदतीला आले. त्यांच्यामुळे मला खेतवाडीतील प्राथमिक शाळेत प्रवेश मिळू शकला. ही शाळा महापालिकेची होती. माझ्याप्रमाणेच शाळेचीही परिस्थिती बेताचीच होती; पण इथले शिक्षक मात्र मनानं खूप श्रीमंत होते. पायात चप्पलही घालायला नव्हती अशा परिस्थितीत माझी शाळा सुरू होती.

२. आकृती पूर्ण करा.

[2]

डॉ. माशेलकर यांच्या माशेल गावातील आठवणी

३. स्वमतः

शालेय विद्यार्थ्यांच्या भूमिकेतील डॉ. माशेलकर यांचे तुम्हांला जाणवलेले गुणविशेष सोदाहरण लिहा.

[3]

अपठित गद्य

प्र.१.(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

१. योग्य जोड्या लावा.

[2]

	'अ' गट	'ब' गट
i.	सूर्य	पाणी
ii.	मेघ	वस्त्र
iii.	शेतकरी	प्रकाश
iv.	विणकर	धान्य

संयमाला तुच्छ मानू नका. तुमच्या विकासासाठी तो आहे. समाजाच्या हितासाठी तो आहे. आपण संयम पाळला नाही, तर आपले काम नीट होणार नाही. काम नीट झाले नाही म्हणजे समाजाचे नुकसान होणार. आपण केवळ आपल्या स्वतःसाठी नाही. आपण समाजासाठी आहोत, याची जाणीव आपणांस हवी. हा आपला देह, हे आपले जीवन समाजाचे आहे. आपले पोषण सारी सृष्टी करीत आहे. सूर्य प्रकाश देत आहे, मेघ पाणी देत आहेत, वृक्ष फुले-फळे देत आहेत, शेतकरी धान्य देत आहे, विणकर वस्त्र देत आहे. आपण या सर्व सजीव-निर्जीव सृष्टीचे आभारी आहोत. यासाठी हे आपले जीवन त्यांच्या सेवेत अर्पण करणे हे आपले काम आहे.

2. एका शब्दात उत्तरे लिहा.

[2]

- आपल्या विकासासाठी आवश्यक असलेला – _____
- आपले पोषण करणारी – _____

विभाग २ – पद्य

प्र.2.(अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. चौकटी पूर्ण करा.

[2]

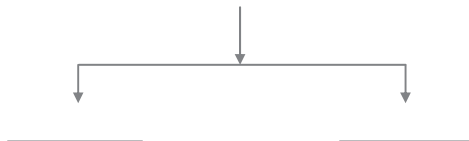
- मुळावर घाव घातले; तरी मुकाट सहन करणारे –
- अलगद उतरणारे थेंब –

झाड बसते ध्यानस्थ ऋषिसारखं मौन व्रत
धारण करून तपश्चर्या करत...
पक्षी झाडांचे कुणीच नसतात
तरीही झाड त्यांचं असतं
मुळावर घाव घातला तरी झाड मुकाट सहन करते
झाडांच्या पानावरून वहीच्या पानावर
अलगद उतरतात दवांचे टपोरे थेंब
झाडाकडे टक लावून पाहिलं तर
शरीरभर विरघळतो हिरवा रंग
रक्त होते क्षणभर हिरवेगार
आयुष्य होतं नुकत्याच खुडलेल्या फुलासारखं टवटवीत
झाडाचे बाहु सरसावलेले असतात मुसाफिराना कवेत घेण्यासाठी
पानझडीनंतर झाड पुन्हा नवीन वस्त्र धारण करतं
नव्या नवरीसारखं
झाडाला पालवी फुटल्यावर फुटते शरीरभर पालवी
अन झटकली जाते मरगळ
पक्ष्यांच्या मंजुळ नादात झाडाचंही जीवनाचं
एक संथ गाणे दडलेले असते
हसावं कसं सळसळत्या पानासारखं
मुळावं मुरावं कसं तर? झाडासारखं घट्ट पाय रोवीत
जगावं कसं तर? हिरवंगार झाडासारखं
रोजचं चिंतन करावं कसं तर झाडासारखं!

2. आकृती पूर्ण करा.

[2]

झाडाकडे टक लावून पाहिल्यानंतर घडणाऱ्या गोष्टी

3. प्रस्तुत कवितेतील खालील शब्दांचा अर्थ लिहा.

[2]

- i. मुकाट – ii. मुसाफिर –
iii. संथ – iv. मौन व्रत –

4. काव्यसौंदर्य:

[2]

‘जगावं कसं तर? हिरव्या झाडासारखं’ या ओळीतील अर्थसौंदर्य स्पष्ट करा.

प्र.2.(आ) खालील दोन कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवा.

मुद्दे	‘अंकिला मी दास तुझा’ किंवा ‘स्वप्न करू साकार’	
1. प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री		
2. प्रस्तुत कवितेचा विषय		
3. प्रस्तुत ओळींचा सरळ अर्थ लिहा.	‘अग्निमाजि पडे बाळू। माता धावें कनवाळू।।’	‘हजार आम्ही एकी बळकट सर्वांचे हो एकच मनगट।।’
4. प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण		
5. प्रस्तुत शब्दांचा अर्थ लिहा.	i. काज – ii. सवें – iii. पाडस – iv. धेनू –	i. विभव – ii. मंगल – iii. श्रम – iv. हस्त –

[1]

[1]

[2]

[2]

[2]

विभाग ३ – स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[6]

- (1) टीप लिहा: व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य.
(2) ‘स्काय इज द लिमिट’ ही परिस्थिती केव्हा निर्माण होऊ शकते हे ‘मोठे होत असलेल्या मुलांनो’ या पाठाच्या आधारे लिहा.
(3) ‘थोड्याशा पाण्यावर कसे वाढावे याचा नमुना म्हणजे कॅक्टस!’ या विधानाची यथार्थता स्पष्ट करा.

विभाग ४ – भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

(1) खालील वाक्यांचा प्रकार ओळखा.

[2]

- i. तुझ्या शाळेत मराठी दिन साजरा करतात का?
ii. रनिगपेक्षादेखील दोरीवरच्या उड्या मारा.

(2) कंसातील सूचनेनुसार वाक्यरूपांतर करा.

[2]

- i. नेहमी खरे बोलावे. (नकारार्थी करा.)
ii. तुमची ऊर्जाशक्ती एकत्र करा. (विधानार्थी करा.)

(3) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (कोणतेही दोन):

[4]

- i. उत्साहाला उधाण येणे ii. गलका करणे iii. झोकून देणे

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

(1) शब्दसंपत्ती:

(1) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा.

[1]

i. पाऊस =

ii. मधुर =

(2) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

[1]

i. सुरुवात ×

ii. स्तुती ×

(3) शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द लिहा.

[1]

पायात चप्पल न घालता

(4) वचन बदला.

[1]

i. गोष्ट

ii. कल्पना

(2) लेखननियमानुसार लेखन:

खालील वाक्ये लेखननियमानुसार लिहा.

[2]

i. कवीवर्य नारायण सुर्वे खुप सभा, संमेलने गाजवत.

ii. तीने माझ्यासाठी प्रंचड कष्ट केले.

(3) विरामचिन्हे:

खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हांचा उपयोग करा.

[2]

i. अरे पण चिठ्ठी मराठीतून आहे.

ii. “काका हे शास्त्रीय सत्य आहे”

विभाग ५ – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालील कृती सोडवा.

[6]

(1) पत्रलेखन:

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कोणतीही एक कृती सोडवा.

जीवनज्योती विद्यालय,
नांदगाव
कथाकथन स्पर्धा पारितोषिक
वितरण समारंभ

दि. 22 जुलै

वेळ : दुपारी 4 वा.

प्रमुख पाहुणे – मा. श्री. अजय लागू
अध्यक्ष : मा. श्री. उत्तम कांबळे

संपर्क – jj22@gmail.com

दीपक/दीपाली माने

विद्यार्थी प्रतिनिधी या नात्याने

किंवा

पारितोषिक प्राप्त

विद्यार्थी सुहास/ सुनीता

देसाई, यांचे अभिनंदन

करणारे पत्र लिहा.

पारितोषिक वितरण

समारंभासाठी अध्यक्ष

म्हणून मा. उत्तम कांबळे

यांना उपस्थित राहण्याची

विनंती करणारे पत्र लिहा.

किंवा

(2) सारांशलेखन:

विभाग 1 गद्य (इ) (प्रश्न. क्र. 1 - इ) मधील अपठित उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[10]

(1) जाहिरात लेखन:

पुढील विषयावर जाहिरात तयार करा.

शाळेतर्फे मे महिन्याच्या सुट्टीत विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित केलेल्या चित्रकला वर्गाची जाहिरात तयार करा.

(2) बातमीलेखन:

खालील निवेदन वाचून बातमी तयार करा:

साने गुरुजी विद्यालय, सोलापूर
भव्य वार्षिक क्रीडा महोत्सव संपन्न

दि. : 13 जानेवारी

वेळ : सकाळी 8 वाजता

प्रमुख पाहुणे : मा. सौ. अपर्णा भोसले
अध्यक्ष : मा. श्री. रोहित बर्वे
इ. 5 वी ते 9 वी च्या सर्व विद्यार्थ्यांचा सहभाग

* कवायतीचे प्रकार	* क्रीडा साहित्यावर
* मल्लखांबाचे प्रकार	* आधारित नृत्य प्रकार
* लेझीम नृत्य	* बक्षीस समारंभ

(3) कथालेखन:

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

आंतरशालेय क्रीडास्पर्धा – धावण्याची स्पर्धा – शाळेतर्फे वरदचा सहभाग – वरद उत्तम धावपटू – सराव – उत्तम धावपटू तनयशी स्पर्धा – प्रत्यक्ष स्पर्धा – चुरशीची स्पर्धा – अचानक तनयचा पाय मुरगळणे – स्पर्धा सोडून वरदचे मदतीला धावणे – स्पर्धा हरूनही वरदचे कौतुक –

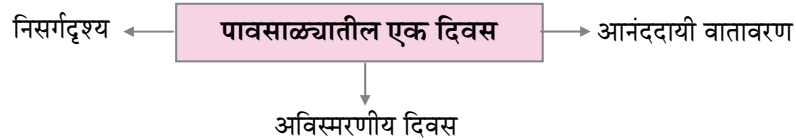
(इ) लेखनकौशल्य:

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[8]

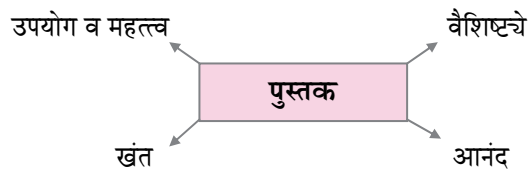
(1) प्रसंगलेखन:

खालील मुद्द्यांच्या आधारे पावसाळ्यातील एका दिवसाचा तुम्ही घेतलेला अनुभव तुमच्या शब्दांत लिहा.

(2) आत्मकथन:

दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे चौकटीतील घटकाचे आत्मकथन लिहा.

(3) वैचारिक लेखन:

‘युग संगणकाचे’ या विषयावर खालील मुद्द्यांच्या आधारे तुमचे विचार लिहा.

काळाची गरज – महत्त्व – फायदे/तोटे – सदुपयोग.

बोर्ड कृतिपत्रिका: जुलै २०२०

मराठी अक्षरभारती

वेळ: ३ तास

एकूण गुण: ८०

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलनकृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतीसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग-5 उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

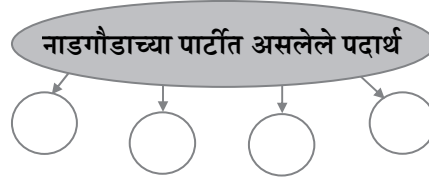
विभाग १ – गद्य

पठित गद्य

प्र.1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. आकृतिबंध पूर्ण करा.

[2]

पहिला दिवस सुरळीत गेला आणि दुसऱ्या दिवशी व्रतभंगाचा प्रसंग आला. पहिल्या दिवशी निम्म्याहून अधिक कचेरीला माझ्या वजन घटवण्याच्या व्रताची वार्ता गेली होती; परंतु दुसऱ्या दिवशी आमच्या अण्णा नाडगौडाला प्रमोशन मिळाल्याची वार्ता आली आणि त्याने साऱ्या सेक्शनला पार्टी दिली. कॅटीनच्या आचाऱ्याने तर माझ्या 'डायट' वर सूड घ्यायचा असे ठरवून पदार्थ केले होते. भरे, न खावे तर अण्णा नाडगौडाला वाईट वाटणार! बिचारा सहा वर्षांनी 'एफिशिएन्सी बार' च्या जाळ्यातून बाहेर पडला होता. आचाऱ्याने मिठाईत साखर न घालता साखरेत मिठाई घालून आणली होती. घासाघासगणिक सहस्रावधी कॅलरीन पोटात चालल्या होत्या, त्यामुळे खाल्लेले गोड लागत नव्हते. बटाटेवडे होते — म्हणजे आणखी कॅलरीज. चिवडा अस्सल 'बनस्पती' तला, त्यामुळे आणखी कॅलरीज आणि एवढे सगळे हादडून शेवटी 'भज्यांशिवाय पार्टी कसली?' या भिकोबा मुसळ्याच्या टोमण्यामुळे चेकाळून नाडगौडाने स्पेशल भज्यांची परत ऑर्डर दिली.

शेवटी मला राहवेना. भज्यांची सहावी प्लेट उडवल्यावर, मी अत्यंत केविलवाण्या स्वरात 'सध्या मी 'डाइट' वर असल्याचे' सांगितल्यावर सर्वांनी मला वेड्यात काढले.

2. कोण ते लिहा.

[2]

- i. सहा वर्षांनी 'एफिशिएन्सी बार' च्या जाळ्यातून बाहेर पडलेले —
- ii. 'भज्यांशिवाय पार्टी कसली?' असा टोमणा देणारे —

3. स्वमत

[3]

लेखकाला सर्वांनी वेड्यात काढण्याचे तुम्हांला समजलेले कारण सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.1. (आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. चौकटी पूर्ण करा.

[2]

- i. लेखकाच्या वडिलांची परत बदली झालेले ठिकाण —
- ii. लेखकाच्या खेळाबाबत स्तुतीपर उद्गार काढणारे —

- iii. व्हॉलीबॉल चॅम्पियन असणारे -
- iv. सहा रुपयांत विकत घेतलेली वस्तू -

माझ्या दृष्टीने एक आनंदाची गोष्ट म्हणजे माझ्या वडिलांची बदली परत पुण्यास झाली. माझ्या आई-वडिलांना वाय.एम.सी.ए. मधील खेळाडूंकडून माझ्या खेळाबाबत स्तुतीपर उद्गार ऐकू येऊ लागले, ते ऐकून त्यांना आनंद वाटे. माझे वडील स्वतः व्हॉलीबॉल चॅम्पियन होते. त्यामुळे ते मला खेळात नेहमीच प्रोत्साहन देत. एकदा दुपारी त्यांना जेवणाचा डबा घेऊन गेलो असताना त्यांनी मला दुकानात नेले व सहा रुपयांस एक जुनी बॅट विकत घेऊन दिली. ती बॅट पाहून माझा आनंद गगनात मावेना. मी तसाच ती बॅट घेऊन मित्रांना दाखवत सुटलो. त्या वेळेस वडिलांचा मासिक पगार अवघा चोवीस रुपये होता. माझे वडील अभ्यास व शाळा यांबाबतीत फारच कडक असत. एकदा मी शाळा चुकवून ग्राऊंडवर क्रिकेटचा एक मित्रत्वाचा सामना पाहत बसलो होतो. वडील घरी आले तेव्हा त्यांनी मला पाहिले व संतापाने छड्या मारत शाळेत नेऊन बसवले. त्या क्षणापासून मी शाळा मात्र कधीच चुकवली नाही.

2. का ते लिहा.

[2]

- i. लेखकाचा आनंद गगनात मावेना, कारण
- ii. लेखकाच्या वडिलांनी लेखकाला संतापाने छड्या मारत शाळेत नेऊन बसवले, कारण

3. स्वमतः

लेखकाचे तुम्हांला जाणवलेले गुण सोदाहरण स्पष्ट करा.

[3]

अपठित गद्य

प्र.1. (इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. उत्तरे लिहा.

[2]

- i. विद्यार्थ्यांसमोर असलेले 'आदर्श' त्रिकोणाचे घटक लिहा.
- ii. योग्य शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमधले वाढीला लागणारे गुण लिहा.

शिक्षक हा विद्यार्थ्याला ज्ञानामृताचे कलश खुले करून देत असतो. शिक्षक-आई-वडील हाच खऱ्या अर्थाने विद्यार्थ्यांसमोरचा 'आदर्श' असा त्रिकोण आहे. मी तर याही पुढे जाऊन म्हणेन, की विद्यार्थ्यांचं आयुष्य घडवण्यासाठी जर फक्त पालक आणि शिक्षकांनी योग्य मार्गदर्शन केलं, तर भारताचं चित्र काही वेगळंच दिसेल. असं म्हणतात, की पालकांच्या पाठीमागे शाळा आणि शिक्षकांच्या पाठीमागे घर उभे असते. विद्यार्थी आणि शिक्षक यांच्यातल्या संबंधांना व्यावसायिक रूप न येता त्यांच्या संबंधामागे 'राष्ट्राची प्रगती' हा विचार हवा. योग्य शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमधले सभ्यपणा आणि स्वाभिमान हे गुण वाढीला लागतात. कुठलाही कायदा करून या गुणांचे संस्करण होत नाही तर ह्यांच्या वाढीसाठी केवळ योग्य संस्कारांचीच गरज असते आणि ते फक्त आपणच करू शकतो.

2. प्रश्न तयार करा.

[2]

- i. 'राष्ट्राची प्रगती' हे उत्तर येईल, असा प्रश्न तयार करा.
- ii. 'शिक्षक' हे उत्तर येईल, असा प्रश्न तयार करा.

विभाग २ – पद्य

प्र.2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1. चौकटी पूर्ण करा.

[2]

- i. अभंगात वर्णिलेला चंद्रकिरण पिऊन जगणारा पक्षी -
- ii. पिलांना सुरक्षितता देणारे -
- iii. व्यक्तीला सदैव सुख देणारा -
- iv. वरवरचा मळ धुणारे -

2. आकृती पूर्ण करा.

[2]

योगीपुरुष आणि जीवन (पाणी) यांच्यातील फरक स्पष्ट करा.

योगीपुरुष	जीवन (पाणी)

जैवीं चंद्रकिरण चकोरांसी। पांखोवा जेवीं पिलियांसी।
जीवन जैसे कां जीवांसी। तैवीं सर्वांसी मृदुत्व।।
जळ वरिवरी क्षाळी मळ। योगिया सबाह्य करी निर्मळ।
उदक सुखी करी एक वेळ। योगी सर्वकाळ सुखदाता।।
उदकांचे सुख तें किती। सर्वेचि क्षणें तृषितें होती।
योगिया दे स्वानंदतृप्ती। सुखासी विकृती पै नाही।।
उदकांची जे मधुरता। ते रसनेसीचि तत्त्वतां।
योगियांचे गोडपण पाहतां। होय निवविता सर्वेद्रियां।।
मेघमुखें अधःपतन। उदकाचें देखोनि जाण।
अधःपातें निवती जन। अन्नदान सकळांसी।।
तैसे योगियासी खालुतें येणें। जे इहलोकीं जन्म पावणें।
जन निवती श्रवणकीर्तनें। निजज्ञानें उद्धरी।।

3. प्रस्तुत कवितेतील खालील शब्दांचा अर्थ लिहा.

[2]

- i. उदक – ii. निजज्ञान –
iii. निर्मळ – iv. सुखदाता –

4. 'योगीपुरुष पाण्यापेक्षा श्रेष्ठ आहे' हे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

[2]

प्र.2.(आ) खालील दोन कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवा.

मुद्दे	'रंग मजेचे रंग उदयाचे ' 'हिरवंगार झाडासारखं'		किंवा
1. प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री –			
2. प्रस्तुत कवितेचा विषय –			
3. प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश –			
4. प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण –			
5. प्रस्तुत कवितेतील दिलेल्या शब्दांचा अर्थ लिहा –	i. सृष्टी – ii. वृष्टी – iii. दौलत – iv. तुष्टी –	i. बाहू – ii. मुसाफिर – iii. वस्त्र – iv. मुकाट –	

[1]

[1]

[2]

[2]

[2]

विभाग ३ – स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[6]

- (1) टीप लिहा: व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य.
- (2) तुम्हांला समजलेली 'जाता अस्ताला' या कवितेतील सूर्याची भूमिका स्पष्ट करा.
- (3) मेटलार्थिंग प्रक्रियेवर लेखक डॉ. अनिल काकोडकर यांनी कसे काम केले ते तुमच्या शब्दांत लिहा.

विभाग ४ – भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

(1) खालील वाक्यांचा प्रकार ओळखा.

[2]

- i. मस्ती करू नका.
- ii. तुम्ही काही झाडे लावली आहेत का?

(2) कंसातील सूचनेनुसार वाक्यरूपांतर करा.

[2]

- i. पांढरा रंग कोणाला आवडत नाही? (विधानार्थी करा.)
- ii. ताजमहालचे सौंदर्य अवर्णनीय आहे. (उद्गारार्थी करा.)

(3) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (फक्त दोन).

[4]

- i. कवेत घेणे
- ii. भान ठेवणे
- iii. झोकून देणे

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

(1) शब्दसंपत्ती

(1) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

[1]

i. मान →

ii. स्वच्छ →

(2) शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द लिहा.

[1]

पायात चप्पल न घालता –

(3) वचन ओळखा.

[1]

i. फरशी →

ii. पिल्ले →

(4) लिंग ओळखा.

[1]

i. वाघीण →

ii. पती →

(2) लेखननियमांनुसार लेखन:

लेखननियमांनुसार अचूक शब्द ओळखा:

[2]

- i. जनमदिवस/जन्मदिवस/जन्मदीवस/जनमदीवस
- ii. अलंकार/आलंकार/आलंकार/आलंकर

(3) विरामचिन्हे:

खालील विरामचिन्हे ओळखून त्यांची योग्य नावे लिहा.

[2]

i. "....."

ii. ,

iii. !

iv. ?

विभाग ५ – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालीलपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[6]

(1) पत्रलेखन

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कोणतीही एक कृती सोडवा.

(2) सारांशलेखन

विभाग 1 गद्य (इ) (प्रश्न. क्र. 1 - इ) मधील अपठित उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[10]

(1) जाहिरात लेखन

खालील मुद्दे लक्षात घेऊन जाहिरात तयार करा.

शालेय साहित्याच्या दुकानाची आकर्षक जाहिरात तयार करा.

मुद्दे – दुकानाचे नाव, वैशिष्ट्ये, पत्ता

(2) बातमीलेखन

खालील विषयावर बातमी तयार करा.

जीवनज्योत विद्यालय, पिंपरी
येथे मराठी निबंधलेखनाची कार्यशाळा संपन्न.
तज्ज्ञ मार्गदर्शक – श्रीमती मधुरा महाजन
दिनांक - 16 डिसेंबर वेळ - 10 ते 5

(3) कथालेखन

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

उंट व कोल्हा मित्र – पाणी पिण्यासाठी नदीवर जाणे – नदी पलीकडील उसाचे शेत पाहून खाण्याची इच्छा – उंटाचे कोल्ह्याला पाठीवर बसवून नदी पार करणे – लवकर पोट भरल्याने कोल्ह्याचे ओरडणे – उंटाची न ओरडण्याबद्दल विनंती – शेताचा मालक धावत येणे – कोल्ह्याचे पळून जाणे – उंटाला मार – परत येताना उंटाचे पाण्यात बसणे – कोल्ह्याची न बसण्याची विनंती – परिणाम

(इ) लेखनकौशल्य

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[8]

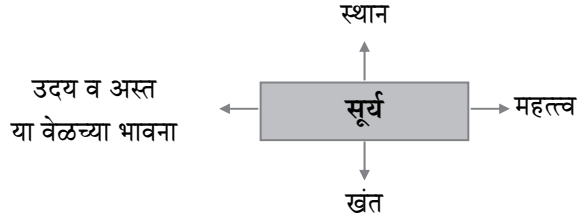
(1) प्रसंगलेखन

पावसापूर्वीचे वातावरण – वातावरणात झालेला अचानक बदल – पावसाला सुरुवात – जनजीवनावर परिणाम – अविस्मरणीय अनुभव

वरील मुद्दे विचारात घेऊन 'अकस्मात पडलेला पाऊस' या विषयावर प्रसंगलेखन करा.

(2) आत्मकथन

दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे चौकटीत लिहिलेल्या घटकाचे आत्मकथन लिहा.

(3) वैचारिक

'वर्तमानपत्राचे महत्त्व' या विषयावर तुमचे विचार लिहा.

बोर्ड प्रश्नपत्रिका: मार्च २०२२

वेळ: ३ तास

एकूण गुण: 80

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलन कृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतींसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच, या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग 5 – उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग 1 – गद्य

1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(1) चौकटी पूर्ण करा.

[2]

(i) उताऱ्यात आलेले नदीचे नाव –

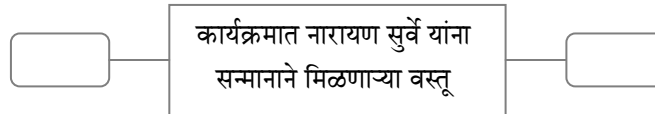
(ii) बाळाची आई करत असलेला उद्योग –

पुढे वाईला विश्वकोशाचा अध्यक्ष म्हणून मी गेलो. तिथे नदीकाठच्या प्राज्ञ पाठशाळेच्या खोलीत मी राहत असे. खोलीच्या दक्षिणेकडील खिडक्या कृष्णा नदीच्या चिंचोळ्या प्रवाहावर होत्या. थंडीच्या दिवसात एक बाई माझ्या खिडकीखालील घाटाच्या छोट्या तटावर तिचे छोटे मूल एका टोपलीत ठेवून मासे पकडण्याच्या उद्योगात होती. तिचे बाळ कडाक्याच्या थंडीने कुडकुडत रडत होते; पण आई तिकडे बघतही नव्हती. मला मात्र राहवले नाही. मी सुटकेसमधील 'पुलकित' शाल काढली, पाचपन्नास रुपयांच्या नोटा काढल्या व त्या बाईला हाक मारली. खिडकीतून ते सर्व खाली दिले आणि म्हटले, "त्या बाळाला आधी शालीत गुंडाळ आणि मग मासे मारत बैस." या घटनेची ऊब पुलकित शालीच्या उबेपेक्षा अधिक होती.

कविवर्य नारायण सुर्वे खूप सभा, संमेलने गाजवत. पुढे ते साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षही झाले. परिणामतः त्यांच्या कार्यक्रमांना अहोरात्र भरतीच असे. प्रत्येक कार्यक्रमात सन्मानाची शाल व श्रीफळ त्यांना मिळत राही. एकदा ते मला म्हणाले, "या शाली घेऊन घेऊन मी आता 'शालीन' बनू लागलो आहे."

(2) आकृतिबंध पूर्ण करा.

[2]

(3) स्वमत

[3]

‘शाल व शालीनता’ यांचा पाठाच्या आधारे तुम्हांला कळलेला अर्थ स्पष्ट करा..

(आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(1) कोण ते लिहा.

[2]

(i) निरंजनचा सर्व खर्च करणारे

(ii) निरंजनला मावशीकडे सोडून पुन्हा न परतलेला –

मामा गेला तो पुन्हा परतला नाही मात्र लहानगा निरंजन मावशीच्या घरी प्रामाणिकपणे काम करायचा. घरातल्या सर्वांशी त्याने जमवून घेतलं आणि शाळेत नाव दाखल केलं. मावशीची परिस्थिती यथातथाच असल्याने निरंजन वार लावून जेवायचा. पहिल्याच वर्षी त्याची अभ्यासातली प्रगती पाहून भडसावळे गुरुजींनी त्याला थोरामोठ्यांच्या घरी वार लावून दिले. दररोज एकाच्या घरी दुपारी निरंजन पाहुणा म्हणून जेवायला जायचा, मग तिथून शाळेत. संध्याकाळी मात्र मावशीकडे जे काही मिळेल त्यावर राहायचा. सकाळी लवकर उठून घरातली, गोठ्यातली सारी कामं आटपून अभ्यासाला बसायचा. गुरुजींवर श्रद्धा ठेवायचा आणि परीक्षेत पहिला नंबर पटकावायचा. त्याच्या वह्या-पुस्तकांचा खर्च भडसावळे गुरुजींच करायचे. गुरुजींनी त्याला सांगितलं, की 'जोपर्यंत तुझा पहिला नंबर आहे, तोपर्यंतच मी सारा खर्च करीन आणि वारही लावून देईन. नाहीतर नाही.' गुरुजींचं हे वाक्य लक्षात ठेवून निरंजन झटून अभ्यास करायचा. आज नागरिकशास्त्राचा अभ्यास करत असताना आधीचे सगळे पेपर्स चांगले गेले असल्याने तो मनोमन खूश होता.

(2) का ते लिहा.

[2]

- (i) निरंजन वार लावून जेवायचा, कारण _____
- (ii) निरंजन झटून अभ्यास करायचा, कारण _____

(3) तुम्हांला अभिप्रेत असलेली आदर्श विद्यार्थ्यांची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

[3]

अपठित गद्य

(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

[2]

(1) आकृतिबंध पूर्ण करा.

संकटांकडे पाहण्याची दृष्टी अशी असावी

अडचणींनी आणि रोगांनी भांबावून जाण्याचे काय कारण आहे? संकटे ही काही कायमची नसतात ना? मग त्यांच्याकडे सोशिकपणे, खिलाडूवृत्तीने पाहण्याची दृष्टी का असू नये? संकटांचे जेव्हा आपल्यावर आक्रमण होते, तेव्हा ती फार मोठी किंवा असह्य वाटतात; परंतु ती ओसरल्यावर, आपण त्यांना का घाबरलो तेच आपल्याला समजत नाही. आपण घाबरतो याचे कारण आपल्याजवळ मनाची स्थिरता किंवा शांती नसते. मनाची शांती नसते याचे कारण अडचणींचे खरेखुरे स्वरूप आपणांस कळलेले नसते. जीवन म्हणजे संकटे नव्हेत, कारण तो असतानाही जीवन चालूच असते. मळभ आल्याने सूर्य जसा नाहीसा होत नाही, त्याचप्रमाणे रोगांनी नि संकटांनी जीवनाचे मूळ आनंदी स्वरूप नाहीसे होत नाही. आजारी व संकटग्रस्त माणसेही जेव्हा थट्टा-विनोद करतात, तेव्हा ती या आनंदमय जीवनाचा अनुभव घेत असतात.

(2) कधी ते लिहा.

[2]

- (i) आपण संकटांना का घाबरलो तेच आपल्याला समजत नाही.
- (ii) आजारी, संकटग्रस्त माणसे आनंदमय जीवनाचा अनुभव घेत असतात.

विभाग 2 – पद्य

2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

[2]

(1) योग्य पर्याय निवडा.

- (1) सैनिकाचे औक्षण केले जाते _____
- (i) भरलेल्या अंतःकरणाने
- (ii) डोळ्यांतील आसवांच्या ज्योतींनी
- (iii) तबकातील निरांजनाने
- (iv) भाकरीच्या तुकड्याने

- (2) कवितेतील 'दीनदुबळे' म्हणजे _____
- कष्टाचे, पैशाचे सामर्थ्य नसलेले
 - सैनिकाबरोबर लढणारे
 - शारीरिकदृष्ट्या सक्षम नसलेले
 - सैनिकांच्या कार्याचा अभिमान बाळगणारे देशवासीय

नाही मुठीमध्ये द्रव्य
नाही शिरेमध्ये रक्त,
काय करावे कळेना
नाही कष्टाचे सामर्थ्य;

जीव ओवाळावा तरी
जीव किती हा लहान;
तुझ्या शौर्यगाथेपुढे
त्याची केवढीशी शान;

वर घोंघावे बंबारा,
पुढे कल्लोळ धुराचे,
धडाडत्या तोफांतून
तुझें पाऊल जिद्दीचें;

तुझी विजयाची दौड
डोळे भरून पहावी;
डोळ्यांतील आसवांची
ज्योत ज्योत पाजळावी

अशा असंख्य ज्योतींची
तुझ्यामागून राखण;
दीनदुबळांचे असें
तुला एकच औक्षण

- (2) कृती करा. [2]
- डोळे भरून पाहावे असे दृश्य -
 - अपुढे वाटणारे सामर्थ्य -
- (3) प्रस्तुत कवितेतील खालील शब्दांचा अर्थ लिहा. [2]
- औक्षण -
 - द्रव्य -
 - शौर्य -
 - आसवे -
- (4) काव्यसौंदर्य [2]
- ‘अशा असंख्य ज्योतींची
तुझ्यामागून राखण’
या ओळींमधील अर्थसौंदर्य स्पष्ट करा.

(आ) खालील दोन कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवा.

[8]

मुद्दे	'योगी सर्वकाळ सुखदाता' किंवा 'हिरवंगार झाडासारखं'	
(1) प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री-		
(2) प्रस्तुत कवितेचा विषय-		
(3) प्रस्तुत ओळींचा सरळ अर्थ लिहा.	जन निववी श्रवणकीर्तनें । निजज्ञानें उद्धरी ।।	झाड बसते ध्यानस्थ ऋषिसारखं मौन व्रत धारण करून तपश्चर्या करत...
(4) प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण		
(5) प्रस्तुत शब्दांचा अर्थ लिहा.	(i) उदक – (ii) मधुर – (iii) तृषित – (iv) क्षाळणे –	(i) मौन – (ii) मुकाट – (iii) वस्त्र – (iv) बाहू –

[1]

[1]

[2]

[2]

[2]

विभाग 3 – स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[6]

- (1) 'प्रत्यक्ष अनुभवांतून शिकणे हे अधिक परिणामकारक असते', हे विधान 'मोठे होत असलेल्या मुलांनो' या पाठाधारे स्पष्ट करा.
- (2) तुम्हांला समजलेली 'जाता अस्ताला' या कवितेतील सूर्याची भूमिका स्पष्ट करा.
- (3) टीप लिहा – व्युत्पत्तीकोशाचे कार्य

विभाग 4 – भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

(1) खालील वाक्यांचा प्रकार ओळखा.

[2]

- अक्षय दरोज अभ्यास करतो.
- अहाहा! किती सुंदर देखावा हा!

(2) कंसातील सूचनेनुसार वाक्य रूपांतर करा.

[2]

- ही इमारत खूप उंच आहे. (उद्गारार्थी करा.)
- आज पहाटे रानात उजेड नव्हता. (होकारार्थी करा.)

(3) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (कोणतेही दोन).

[4]

- मूठभर मांस वाढणे.
- उत्साहाला उधाण येणे.
- मळमळ व्यक्त करणे.

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

(1) शब्दसंपत्ती

(1) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा.

[1]

- मित्र
- कनवाळू

- (2) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा. [1]
 (i) लहान
 (ii) ज्ञान
- (3) शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द लिहा. [1]
 लिहिता वाचता येणारा –
- (4) वचन बदला. [1]
 (i) ठसा
 (ii) शेंग
- (2) लेखननियमांनुसार लेखन [2]
 खालील वाक्ये लेखननियमांनुसार लिहा.
 (i) पहिला दीवस सूरळीत गेला.
 (ii) रात्रभरच्या वाटचालीने थकून ती विश्रांती घेत होती.
- (3) विरामचिन्हे [2]
 खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हांचा उपयोग करा.
 (i) “मावशी तुम्ही राहता कुठे”
 (ii) “शाबास छान खेळलास”

विभाग 5 – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालील कृती सोडवा. [6]

(1) पत्रलेखन

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कोणतीही एक कृती सोडवा.

संत गाडगेबाबा विद्यालय,
 संतभूमी चौक, अमरावती,
 शाळेच्या 'विद्यार्थी मंडळ'
 तर्फे आयोजित
 'एकपात्री अभिनय स्पर्धा'
 दि. 3 जानेवारी स. 11 वा.
 sgbv.50@gmail.com
 - मुख्याध्यापक

अशोक/आशा पवार, विद्यार्थी प्रतिनिधी या नात्याने

स्पर्धेसाठी शाळेचे सभागृह उपलब्ध करून देण्याची विनंती करणारे पत्र शाळेच्या मुख्याध्यापकांना लिहा.

किंवा

प्रथम पारितोषिक प्राप्त स्पर्धक स्वाती/सुयश देसाई यांचे अभिनंदन करणारे पत्र लिहा.

किंवा

(2) सारांशलेखन

विभाग - 1 : गद्य (इ) [प्रश्न क्र. 1 (इ)] मधील अपठित गद्य उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[10]

(1) जाहिरातलेखन

पुढील विषयावर जाहिरात तयार करा.

आयुर्वेदिक केशतेलाची आकर्षक जाहिरात तयार करा.

(2) बातमीलेखन

खालील निवेदन वाचून बातमी तयार करा.

अभिनव विद्यालय, नागपूर
 'भव्य विज्ञान प्रदर्शन' संपन्न.
 दि. 15 ऑक्टोबर ते 18 ऑक्टोबर
 वेळ स. 11 ते सं. 5 वाजेपर्यंत
 अध्यक्ष – श्री. सुहास माने
 प्रमुख पाहुणे – श्री. आशिष वाघ

- एकूण ५० शाळांचा सहभाग
- उद्घाटन सोहळा संपन्न
- उत्कृष्ट प्रकल्पांना पारितोषिके
- विज्ञान नाटिका सादर

(3) कथालेखन

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

एक गरीब मुलगा – शाळेची फी भरण्यास पैसे नसणे – सकाळी पेपर टाकण्याचे काम – वाटेत पैशांचे पाकीट मिळणे – प्रामाणिकपणे पोलिस स्टेशनवर नेऊन देणे – पाकिटाच्या मालकास आनंद – बक्षीस.

(इ) लेखनकौशल्य: खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[8]

(1) प्रसंगलेखन

आदर्श विद्यालय, कोल्हापूर
 'मराठी भाषा दिन' सोहळा
 दि. 27 फेब्रुवारी, स. 10 वाजता

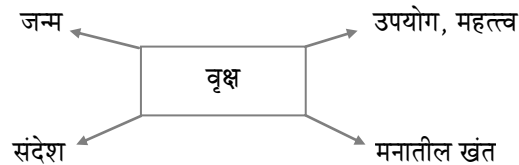
- काव्यवाचन
- कथाकथन
- नाट्यप्रयोग
- गीतगायन

विविधरंगी कार्यक्रमांची मेजवानी

वरील सोहळ्यास तुम्ही उपस्थित होतात अशी कल्पना करून प्रसंगलेखन करा.

(2) आत्मकथन

दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे चौकटीतील घटकाचे आत्मकथन लिहा.

(3) वैचारिक

'निसर्ग आपला गुरू', या विषयावर तुमचे विचार मांडा.

बोर्ड कृतिपत्रिका: मार्च 2023

मराठी अक्षरभारती

वेळ: 3 तास

एकूण गुण: 80

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलन कृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतीसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच, या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग 5 – उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग 1 : गद्य

1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(1) खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा.

[2]

- (i) पहाटे चार वाजता शेवटची गाडी इथून जाते.
- (ii) निरंजनने धावतच स्टेशनमास्तरांना गाठले.
- (iii) स्टेशन इथून खूप दूर होतं.
- (iv) पुलावरचे रूळ चांगल्या स्थितीत होते.

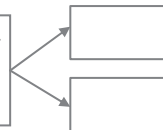
रात्री दोन वाजता शेवटची गाडी इथून जाते. त्यानंतर पहाटेस कुणीतरी हा उपद्रव्याप जाणीवपूर्वक केला असावा. आता प्रवाशांनी भरलेली नऊ पन्नासची गाडी येईल. निरंजन एकदम सावध झाला. गाडी आली, तर भयंकर अपघात होईल, हे त्याच्या लक्षात आलं. निरंजन नागरिकशास्त्राचा पेपर, देशमुखांकडचं जेवण सारं विसरला. त्याच्या डोळ्यांसमोर धाड्धाड् आवाज करत येणारी रेल्वेगाडी दिसू लागली. कानठळ्या बसवणारा आवाज आणि लोकांच्या किंकाळ्या कानांत घुमू लागल्या. स्टेशन इथून खूप दूर होतं. तीन-चार किलोमीटर तिथपर्यंत सांगायला जायचं, तर परीक्षा बुडणार होती. मग नापास. भडसावळे गुरुजींची मदत बंद. शिक्षणही बंद. रेल्वेने फिरायचं स्वप्न अपुरंच राहणार होतं; परंतु मन मानायला तयार नव्हतं. त्याने क्षणभर विचार केला आणि स्टेशनच्या दिशेने धाव घेतली. तो स्टेशनात शिरला तेव्हा नऊ पन्नासची गाडी नुकतीच आली होती. आता पाच मिनिटांतच ती सुटणार होती.

निरंजनने धावतच स्टेशनमास्तरांना गाठलं. त्यांना पुलावरच्या खराब झालेल्या रूळाबद्दल सांगितलं; पण ते त्यांना खरंच वाटेना. अखेर निरंजनने आर्जवं केली, की निदान पाहून आल्याशिवाय तरी गाडी सोडू नका. मी खोटं बोलत असेन, तर मला पोलिसांच्या ताब्यात द्या.

(2) आकृतिबंध पूर्ण करा.

[2]

निरंजन नापास झाल्यास होणारे
परिणाम

(3) स्वमत.

[3]

तुम्हांला अभिप्रेत असलेली आदर्श विद्यार्थ्याची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

(आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(1) चौकटी पूर्ण करा.

[2]

(i) मावशींचे राहण्याचे ठिकाण	–	____
(ii) मावशींना लेकाने दिलेली भेट	–	____
(iii) झोपडीपुढे लावलेले झाड	–	____
(iv) निळ्या तुकड्याच्या मधोमध उमटलेली	–	____

“मावशी, तुम्ही राहता कुठं?”

“त्या टेकडीपल्याड”, मावशी म्हणाल्या.

“इथून किती कि. मी. आहे?”

“तीन.”

“तुम्ही कशा आलात इथपर्यंत?”

“गेल्या मयन्यापतूर चालतच येत होते; पण आता माझ्या लेकानं एक सायकल दिलीया मला. तवा आता सायकलनं येते”, अशी अजून बरीच माहिती त्यानं भरली. आठवड्यातून सरासरी किती किलोमीटर फिरती होते? ही फिरस्ती तुम्ही कशी करता? आतापर्यंत किती झाडं तुम्ही लावली आहेत?

रेखामावशी फिरायच्या पायीच, कधीतरी सायकलनं! त्यांच्या इवल्याशा झोपडीपुढंही त्यांनी दोन झाडं लावली होती. त्यांतलं एक लिबोणीचं होतं; पण एवढी सगळी माहिती सुमित का घेतोय, तेच कुणाला कळना. रेखामावशी तर फार गडबडून गेल्या. “आणि आता पाहा, या आहेत रेखामावशींच्या फूटप्रिन्ट्स!.....! असं म्हणत त्यानं मोबाइलचं कसलंसं बटन दाबलं आणि स्क्रीनवर पायपुसणीच्या आकाराचा एक निळा चौकोन उमटला, अगदी आभाळाच्या निरभ्र तुकड्यासारखा! सगळे ‘आ’ वासून पाहत होते आणि त्या निळ्या तुकड्याच्या मधोमध दोन पावलं उमटली एकदम चंदेरी वर्खात मढलेली आणि खाली इंग्रजीत शब्द उमटले ‘सिल्व्हर फूटप्रिन्ट्स! दि मोस्ट क्लिन फूटप्रिन्ट्स!’”

“वाऽ पाहचलंत रेखामावशींचे पाय चंदेरी आहेत.”

(2) कोण ते लिहा.

[2]

(i) रेखामावशींची माहिती घेणारा	–
(ii) चंदेरी पाय असलेल्या	–

(3) स्वमत.

[3]

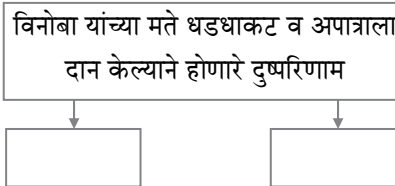
‘ग्लोबल वॉर्मिंगचे दुष्परिणाम’ तुमच्या शब्दांत लिहा.

अपठित गद्य

(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

[2]

(1) आकृतिबंध पूर्ण करा.

दारावर कुणी भिक्षा मागण्यास आला, तर आई त्याला भिक्षा घालत असे. एके दिवशी एक धडधाकट भिकारी आला असता रुक्मिणीबाई त्याला भिक्षा घालू लागल्या. विनोबा त्यांना म्हणाले, “हा तर धडधाकट दिसतो. अशा लोकांना जर भिक्षा देत गेलो, तर देशात आळस वाढेल. अपात्राला दान केले, तर त्यामुळे दान देणाऱ्याचेही अकल्याण होते.”

रुक्मिणीबाईंनी ते शांतपणे ऐकले आणि म्हणाल्या, “विन्या, पात्र-अपात्र यांची परीक्षा करणारे आम्ही कोण? दारावर आलेला प्रत्येक माणूस परमेश्वररूप समजून त्याला शक्तिनुसार देत राहणे एवढे आपले काम आहे. त्याची परीक्षा करणारी मी कोण”? विनोबांनी त्यावर टिपणी केलीय, की ‘आईच्या या युक्तिवादावर विन्याला दुसरा, युक्तिवाद सुचला नाही.’

(2) जोड्या लावा.

[2]

‘अ’ गट	‘ब’ गट
(i) दारावर भिक्षा मागायला येणारा	(1) रुक्मिणीबाई
(ii) भिकाऱ्याला भिक्षा घालणाऱ्या	(2) विनोबा
(iii) आईच्या युक्तिवादावर टिपणी करणारे	(3) भिक्षेकरी
(iv) मुलाचे म्हणणे शांतपणे ऐकून घेणाऱ्या	(4) रुक्मिणीबाई

विभाग 2 : पद्य

2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(1) चौकटी पूर्ण करा.

[2]

(i) डोळे भरून पहावी अशी –

(ii) मुठीमध्ये नसलेले –

नाही मुठीमध्ये द्रव्य
नाही शिरेमध्ये रक्त
काय करावे कळेना
नाही कष्टाचे सामर्थ्य;
जीव ओवाळावा तरी
जीव किती हा लहान;
तुझ्या शौर्यगाथेपुढे
त्याची केवढीशी शान;
वर घोघावे बंबारा,
पुढे कल्लोळ धुराचे,
धडाडल्या तोफांतून
तुझे पाऊल जिद्दीचें;
तुझी विजयाची दौड
डोळे भरून पहावी;
डोळ्यांतील आसवांची
ज्योत ज्योत पाजळावी
अशा असंख्य ज्योतींची
तुझ्यामागून राखण;
दीनदुबळ्यांचे असें
तुला एकच औक्षण.

- (2) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. [2]
- (i) कष्टाचे सामर्थ्य अपुरे केव्हा वाटते?
- (ii) सैनिकाचे पाऊल जिद्दीचे का वाटते?
- (3) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहा. [2]
- (i) द्रव्य -
- (ii) आसवे -
- (iii) औक्षण -
- (iv) कल्लोळ -
- (4) 'सैनिक सीमेवर तैनात असतो म्हणून आपण सुरक्षित राहतो', या विधानातील भाव स्पष्ट करा. [2]
- (आ) खालील दोन कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवा. [8]

मुद्दे	'दोन दिवस' किंवा 'स्वप्न करू साकार'	
(1) प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री-		
(2) प्रस्तुत कवितेचा विषय-		
(3) प्रस्तुत कवितेतील दिलेल्या दोन ओळींचा सरळ अर्थ लिहा.	'हे हात माझे सर्व दारिद्र्याकडे गहाणच राहिले.'	'या देशाच्या मातीवरती अमुचा रे अधिकार नव्या पिढीचे, नव्या युगाचे स्वप्न करू साकार.'
(4) प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण		
(5) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहा.	(i) जिंदगी - (ii) बरबाद - (iii) हरघडी - (iv) दुनिया -	(i) ललकारणे - (ii) नौबत - (iii) विभव - (iv) श्रम -

विभाग 3 : स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा. [6]
- (1) टीप लिहा - डॉ. होमी भाभा.
- (2) सूर्य आणि पणती यांच्यातील संवाद स्वतःच्या कल्पनेने लिहा.
- (3) टीप लिहा.

विभाग 4 : भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

(1) खालील वाक्यांचा प्रकार ओळखा. [2]

- (i) राष्ट्रगीताचा मान राखा.
- (ii) हुशारीचे किती ते तेज त्याच्या चेहऱ्यावर!

(2) कंसातील सूचनेनुसार वाक्य रूपांतर करा. [2]

- (i) तो दररोज व्यायाम करतो. (प्रश्नार्थी करा.)
- (ii) मन अशांत नव्हते. (होकारार्थी करा.)

(3) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (फक्त दोन) : [4]

- (i) आर्जव करणे.
- (ii) उत्साहाला उधाण येणे.
- (iii) अंगाचा तिळपापड होणे.

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

(1) शब्दसंपत्ती

(i) खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा. [1]

शालीन

आनंद

(ii) खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा. [1]

खाजगी, चूक

(iii) वचन बदला. [1]

बांगडी, मित्र

(iv) लिंग ओळखा. [1]

डोंगर, शिक्षिका

(2) लेखननियमांनुसार लेखन [2]

खालील वाक्ये लेखननियमांनुसार लिहा.

- (i) इथले शिक्षक मनाने खुप श्रीमंत होते.
- (ii) वाघीणीनं नाला पार करून बांबुच्या गंजीत पाय ठेवला.

(3) विरामचिन्हे: [2]

खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हे वापरून वाक्य पुन्हा लिहा.

- (i) लाल हिरव्या बांगड्यांकडे त्याने कौतुकाने बघितले
- (ii) आईने नाराजी व्यक्त केली पण उपयोग झाला का

विभाग 5 – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालील कृती सोडवा.

[6]

(1) पत्रलेखन

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कृती सोडवा.

जनता विद्यालय
अहमदनगर
आयोजित
जिल्हास्तरीय चित्रकला स्पर्धा
दि. 2 जानेवारी वेळ स. 10.00 वाजता.
संपर्क-मुख्याध्यापक, जनता विद्यालय,
अहमदनगर.
E-mail-janatavidya02@gmail.com
मोबाइल- 0211556680

अभय/आर्या दळवी, विद्यार्थी प्रतिनिधी या नात्याने

स्पर्धेत सहभागी करून घेण्याची विनंती करणारे पत्र
मुख्याध्यापकांना लिहा.

किंवा

उत्तम आयोजनाबद्दल मुख्याध्यापकांना अभिनंदन
करणारे पत्र लिहा.

किंवा

(2) सारांशलेखन

विभाग - 1 : गद्य (इ) (प्रश्न क्रमांक 1- इ) मधील अपठित गद्य उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत
लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

[10]

(1) जाहिरातलेखन

पुढील विषयावर जाहिरात तयार करा.
योगासन वर्गाची आकर्षक जाहिरात तयार करा.

(2) बातमीलेखन

तुमच्या शाळेत 5 सप्टेंबर रोजी 'शिक्षक दिन' साजरा झाला. या कार्यक्रमाची बातमी लिहा.

(3) कथालेखन

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

मुद्दे: अनाथ मुलगा – रोज सकाळी वर्तमानपत्राचे वाटप – दुपारी शाळेत – रस्त्यात एक पाकीट मिळते –
वर्गशिक्षकांकडे देणे – पाकिटावरील पत्त्यावरून योग्य व्यक्तिपर्यंत पोहोचवणे – मालकाला आनंद – शाबासकी
– मुलाला बक्षीस व त्याच्या शिक्षणाची जबाबदारी घेणे.

(इ) लेखनकौशल्य: खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[8]

(1) प्रसंगलेखन

अश्वमेध सभागृह

– दिव्यांग मुलांनी तयार केलेल्या –

– कलात्मक वस्तूंचे प्रदर्शन –

दि. 15 डिसेंबर, वेळ- स. 10 ते रा. 8

प्रमुख पाहुणे – श्रीमती कला परांजपे

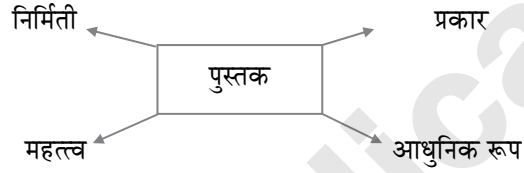
35 दिव्यांग व्यक्तींनी तयार केलेल्या

वैशिष्ट्यपूर्ण कलाकृती पाहण्याची संधी.

वरील प्रदर्शन पाहण्यासाठी तुम्ही गेला होतात, अशी कल्पना करून प्रसंगलेखन करा.

(2) आत्मकथन

चौकटीत दिलेल्या घटकाचे आत्मकथन लिहा.

(3) वैचारिक

‘मानवी जीवनातील पाण्याचे महत्त्व’, या विषयावर तुमचे विचार लिहा.

बोर्ड कृतिपत्रिका: जुलै 2023

मराठी अक्षरभारती

वेळ: 3 तास

एकूण गुण: 80

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना: -

- (1) सूचनेनुसार आकलनकृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतीसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच, या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग 5 – उपयोजित लेखन प्र. 5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र. 1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग 1 : गद्य

1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा:

(1) कारणे लिहा:

[2]

- (i) रेखामावशींची पावलं आपल्यापेक्षा अधिक सुंदर, चंदेरी आहेत; कारण
- (ii) स्नेहलने कॉलेजला जाताना सायकल वापरण्याचा निर्णय घेतला; कारण

“काका, हे एक शास्त्रीय सत्य आहे. तुमच्या कार्बन सोडण्याच्या प्रमाणावरून तुमच्या पावलांचा काळा रंग ठरतो. रेखामावशींच्या रोजच्या जगण्यात कार्बन उत्सर्जनाला वावच नाही, म्हणून तर त्यांची पावलं आपल्यापेक्षा अधिक सुंदर, चंदेरी आहेत”, सुमित बोलत होता. “बापरे, आपण फरशी घाण होण्याची गोष्ट करतो; पण आपण तर अवघं वातावरणच घाण, प्रदूषित करत असतो. किती प्रचंड कार्बन चिकटलेला असतो, आपल्या पायांना! ग्लोबल वॉर्मिंगला हातभार लावतो आपण. तापानं फणफणलीय आपली धरती, आपल्या पायाला चिकटलेला हा कार्बन आपल्याला धुवायला हवा. मी ठरवलंय, मी कॉलेजला जाताना सायकल वापरणार. मला माझे पाय रेखामावशींसारखे चंदेरी हवेत”, स्नेहल गहिवरून म्हणाली.

अभिषेक भारावून म्हणाला, “माझ्या तर कॉलेजसमोरच बसस्टॉप आहे. आजपासून मी बसनेच ये-जा करणार. ठरलं एकदम !”

“खरंय पोरानो, आजकाल चालणं, सायकल वापरणं विसरूनच गेलोय आपण. अगदी कोपऱ्यावरून भाजी जरी आणायची असली तरी आपण बाईकला किक मारतो आणि पुन्हा व्यायामाकरिता वेगळं मॉर्निंग वॉकचं नाटक करतो. बसने प्रवास करणं तर आपल्याला कमीपणाचं वाटतं; पण आपल्या पायांना चिकटलेला कार्बन प्रमाणात ठेवण्याकरिता पब्लिक ट्रान्सपोर्ट इज अ मस्ट”, अभिषेकचे बाबा म्हणाले.

(2) उत्तरे लिहा.

[2]

- (i) अभिषेकने केलेला निश्चय
- (ii) पब्लिक ट्रान्सपोर्ट वापरण्याची आवश्यकता

(3) ‘तापानं फणफणलीय आपली धरती’ ही स्थिती बदलण्यासाठी उपाय सुचवा.

[3]

(आ) उताऱ्याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा:

(1) कृती करा:

[2]

वाघिणीच्या पिल्लांची वैशिष्ट्ये

कुत्र्यापेक्षा लहान आकाराची ही वाघिणीची पाच महिन्यांची पिल्लं होती. या वयात लहान मुलं जशी खेळकर असतात, तशीच ही खेळकर होती. एकमेकांचा पाठलाग करणं, मारामारी करणं, पाण्यात उड्या घेणं असे खेळ सुरू झाले. मध्येच आई वळून एखाद्या पिल्लाला मायेने चाटत होती. थोडा वेळ बसल्यावर ती पटकन उभी राहिली. डोकं वळवून तिने हळूच 'ऑऽवऽ' असा आवाज केला. हा पिल्लांना मागं येण्याबद्दलचा इशारा होता. लगेच वळून ती चालायला लागली. हिने जंगलात कुठंतरी नक्कीच एखादं सांबर, रानगवा, नीलगाय, रानडुकराची शिकार साधली असावी; पण अशी शिकार जड असल्यानं ती उचलून पिल्लांपर्यंत आणणं शक्य नसतं. त्यामुळं पिल्लांजवळ येऊन घटकाभर पाण्यात बसून तिने विश्रांती घेतली होती आणि आता ती पिल्लांना त्या शिकारीकडं घेऊन जात होती. या चार पिल्लांसोबतच स्वतःचं पोट भरण्यासाठी तिला सतत कोणती-कोणती शिकार करणं आवश्यकच होतं. त्या कलेत ही चांगली पारंगत होती. वाघिणीनं नाला पार करून बांबूच्या गंजीत पाय ठेवला. आत शिरण्याआधी तिने वळून पिल्लं सोबत येताहेत, की नाही हे पाहून घेतलं. दोन पिल्लं तिच्या मागोमाग निघाली होती; पण दोघांना अद्याप भान नव्हतं.

(2) आकृती पूर्ण करा:

[2]

वाघिणीच्या पिल्लांचे खेळ

(3) 'लेखकाला वाघिणीतील आईची झलक जाणवली' हे विधान पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.

[3]

अपठित गद्य

(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

[2]

(1) कोण ते लिहा:

- (i) ज्ञानक्षेत्रासाठी व्यक्तिजाणिवांना प्राधान्य देणारे –
- (ii) अविद्या हे सर्व अनर्थांचे मूळ आहे असे सांगणारे –

शिक्षण हे पवित्र आहे आणि त्याचे पावित्र्य राखण्याची नितांत गरज आहे, अशी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची श्रद्धा आहे. शिक्षण हा एकूणच मानवी जीवनाचा पायाभूत संस्कार आहे आणि शाळा हे संस्कारकेंद्र आहे. थोर समाजचितकांनी 'विद्ये' ला, 'ज्ञाना' ला महत्त्व का दिले याचे इंगित हेच आहे. विद्या जीवनाला वळण देते, सुधारते. विद्येची वाढ होणे सार्वजनिक हितासाठी आवश्यक असल्याचे लोकहितवादींनी प्रतिपादिले होते. नव्या ज्ञानाचे दरवाजे उघडण्यासाठी प्राचीन व्यवस्थेची चिकित्सा करणे त्यांना आवश्यक वाटत होते. गोपाळ गणेश आगरकर नव्या ज्ञानक्षेत्रासाठी व्यक्तिजाणिवांना प्राधान्य देत होते, तर महात्मा जोतीराव फुले यांनी 'विद्येविना मती गेली' असे विद्येचे महत्त्व प्रतिपादून 'अविद्या हे सर्व अनर्थांचे मूळ आहे' असे सांगितले.

(2) विधाने पूर्ण करा:

[2]

- (i) शाळा हे
- (ii) 'विद्येविना.....'

विभाग 2 : पद्य

2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा:

(1) चौकटी पूर्ण करा:

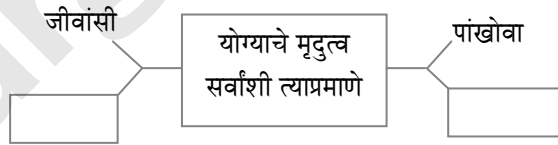
[2]

- (i) क्षणिक सुख देणारे -
- (ii) चंद्रकिरण पिऊन जगणारा पक्षी -
- (iii) व्यक्तीला सदैव सुख देणारा -
- (ii) चिरकाल टिकणारा आनंद -

जेवीं चंद्रकिरण चकोरांसी। पांखोवा जेवीं पिलियांसी।
जीवन जैसे कां जीवांसी। तेवीं सर्वांसी मृदुत्व॥
जळ वरिवरी क्षाळी मळ। योगिया सबाह्य करी निर्मळ।
उदक सुखी करी एक वेळ। योगी सर्वकाळ सुखदाता॥
उदकाचें सुख तें किती। सर्वेचि क्षणें तृषितें होती।
योगिया दे स्वानंदतृप्ती। सुखासी विकृती पै नाही॥
उदकाची जे मधुरता। ते रसनेसीचि तत्त्वतां।
योगियांचे गोडपण पाहतां। होय निवविता सर्वेद्रियां॥
मेघमुखें अधःपतन। उदकाचें देखोनि जाण।
अधःपातें निवती जन। अन्नदान सकळांसी॥
तैसे योगियासी खालुतें येणें। जे इहलोकीं जन्म पावणें।
जन निववी श्रवणकीर्तनें। निजज्ञानें उद्धरी॥

(2) आकृती पूर्ण करा:

[2]

(3) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहा:

[2]

- (i) तृषित =
- (ii) मृदुत्व =
- (iii) रसना =
- (iv) निवविणे =

(4) 'योगीपुरुष पाण्यापेक्षा श्रेष्ठ आहे' हे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

[2]

(आ) खालील मुद्द्यांच्या आधारे कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा:

मुद्दे	'दोन दिवस' किंवा 'हिरवंगार झाडासारखं'	
(1) प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री-		[1]
(2) प्रस्तुत कवितेचा विषय-		[1]
(3) प्रस्तुत ओळींचा सरळ अर्थ .	झोतभट्टीत शेकावे पोलाद तसे आयुष्य छान शेकले.	पक्षी झाडाचे कुणीच नसतात तरीही झाड त्यांचं असतं. [2]
(4) प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश-		[2]
(5) प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण-		[2]

विभाग 3 : स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा:

[6]

- (1) 'जाता अस्ताला' या कवितेतील तुम्हांला समजलेली सूर्याची भूमिका स्पष्ट करा.
- (2) 'प्रत्यक्ष अनुभवांतून शिकणे हे अधिक परिणामकारक असते' हे विधान 'मोठे होत असलेल्या मुलांनो....' या पाठाच्या आधारे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.
- (3) खालील मुद्द्यांवर एक परिच्छेद तयार करा.

व्युत्पत्ती कोश

- निर्मितीचा ठराव
- निर्मितीची जबाबदारी

विभाग 4 : भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती:

(1) खालील वाक्यांचा प्रकार ओळखा:

[2]

- (i) माझ्या वडिलांची बदली परत पुण्यास झाली.
- (ii) तुम्ही आतापर्यंत किती झाडं लावली?

(2) पुढील वाक्यांत कंसातील सूचनेनुसार बदल करा:

[2]

- (i) साहित्याचे रंग खूप आहेत. (उद्गारार्थी करा.)
- (ii) रेखामावशींचे पाय स्वच्छ आहेत. (नकारार्थी करा.)

(3) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (कोणतेही दोन):

[4]

- (i) भान ठेवणे.
- (ii) पारंगत असणे.
- (iii) झोकून देणे.

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती:

(1) शब्दसंपत्ती:

(i) विरुद्धार्थी शब्द लिहा:

[1]

सत्य

×.....

खर्च

×.....

(ii) शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द लिहा: [1]
वाऱ्याचा वेगवान प्रवाह

(iii) वचन बदला: [1]
पणती, दिवस

(iv) लिंग बदला: [1]
शिक्षक, कवी

(2) लेखननियमांनुसार लेखन: [2]

खालील वाक्ये लेखननियमांनुसार लिहा:

- (i) अब्दूलने एकवार तीच्याकडे बघितले.
(ii) वाळवंटी प्रदेशात वर्षातुन एखादाच पाउस पडतो.

(3) खालील विरामचिन्हे ओळखा: [2]

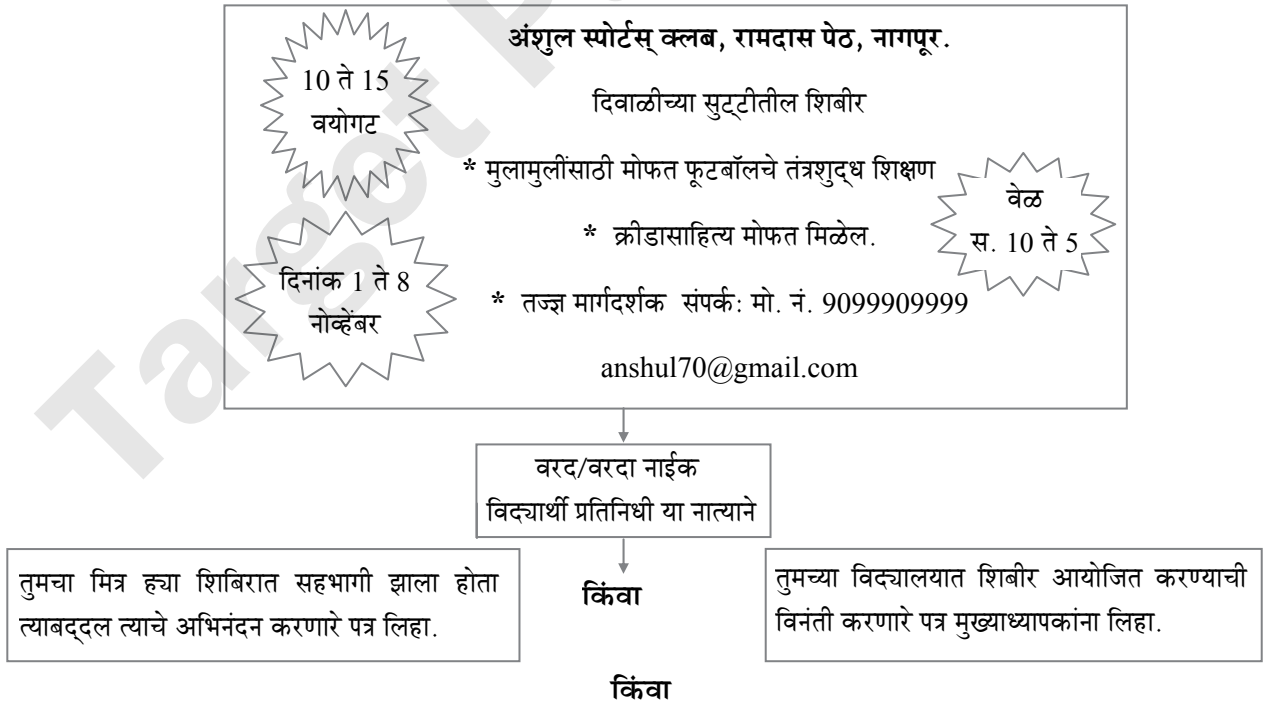
(i) '.....' -

(ii) ; -

विभाग 5 : उपयोजित लेखन

5. (अ) खालीलपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा: [6]

(1) पत्रलेखन:

(2) सारांशलेखन:

विभाग - 1 : गद्य (इ) (प्र. क्र. 1- इ) मधील अपठित उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा:

[10]

(1) जाहिरातलेखन:

संगणक वर्गाची जाहिरात तयार करा.

(2) बातमीलेखन:

नवजीवन विद्यालय, भंडारा या शाळेत शिक्षक दिन साजरा झाला. या कार्यक्रमाची बातमी तयार करा.

(3) कथालेखन:

अपूर्ण कथा पूर्ण करा.

आज राहुल अतिशय आनंदात होता; कारण त्यांच्या शाळेची सहल पालगड येथे जाणार होती. लवकरच तो शाळेत पोहोचला. त्याचे सर्वच मित्र तयारीनिशी आले होते. सहल सुरू झाली. गाडीत सर्वांची मस्ती चाललेली होती. घाटातून गाडी चालली होती. निसर्गरम्य वातावरणाचा आस्वाद सर्व मुले घेत होती. घाटात गाडी एका वळणावर थांबली आणि

(इ) लेखनकौशल्य (100 ते 120 शब्द):

खालील लेखनप्रकारापैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

[8]

(1) प्रसंगलेखन:

जनता विद्यालय
ओझर
शालेय क्रीडास्पर्धा
पारितोषिक वितरण समारंभ
दि. 24 डिसेंबर दु. 4.00
प्रमुख पाहुणे – श्री. अभय राठोड, क्रीडापटू
– माजी विद्यार्थी

वरील समारंभास तुम्ही पारितोषिकप्राप्त विद्यार्थी म्हणून उपस्थित होता अशी कल्पना करून त्या प्रसंगाचे लेखन करा.

(2) आत्मकथन:

सैनिकाचे आत्मकथन

सैनिक होण्याचा निश्चय खडतर प्रशिक्षण शौर्य गाजवण्याची संधी ध्येयपूर्ती खंत
वरील मुद्द्यांच्या आधारे सैनिकाचे आत्मकथन लिहा.

(3) वैचारिक:

मुद्दे – भारतात साक्षरतेची गरज – ग्रामीण भागातील अज्ञान – लिहिता वाचता आल्याचे फायदे – देशाचा विकास – साक्षर देश म्हणून जगात नावलौकिक.

वरील मुद्द्यांच्या आधारे 'साक्षरता - एक अभियान' या विषयावर तुमचे विचार लिहा.

बोर्ड कृतिपत्रिका : मार्च 2024

मराठी अक्षरभारती

वेळ : 3 तास

एकूण गुण : 80

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना : -

- (1) सूचनेनुसार आकलन कृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या काढाव्यात.
- (2) आकृत्या पेननेच काढाव्यात.
- (3) उपयोजित लेखनातील कृतींसाठी (सूचना, निवेदन), आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच या कृती लिहून घेऊ नयेत.
- (4) विभाग 5 – उपयोजित लेखन प्र.5 (अ) (2) सारांशलेखन या घटकासाठी गद्य विभागातील प्र.1 (इ) अपठित उतारा वाचून त्या उताऱ्याचा सारांश लिहावयाचा आहे.
- (5) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग 1 : गद्य

1. (अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(1) उपोषणाची बातमी चाळीत जाहीर झाल्यावर कानांवर येणारी वाक्ये लिहा.

[2]

- (i)
- (ii)

माझ्या खाजगी उपोषणाची हकीकत चाळीत जाहीर झाली आणि येताजाता ही माझी 'नाही ती भानगड' आहे, उगीच 'हात दाखवून अवलक्षण' आहे, 'पेललं नाही तेव्हा खाजगी झालं!' अशी वाक्ये माझ्या कानांवर येऊ लागली; पण मी कोणत्याही टीकेला भीक घालणार नव्हतो. 'एकशे एकव्याऐंशी पौंड.' रात्रंदिवस ते कार्ड माझ्या डोळ्यांपुढे नाचत होते. वजन कमी झाले पाहिजे, या विचाराने माझी झोप उडाली. झोप कमी झाली तर वजन उतरते या विचाराने मला त्याचेही काही वाटत नव्हते. मी पूर्वीसारखा गाढ झोपत नाही यावर धर्मपत्नीचा मात्र अजिबात विश्वास नव्हता. "घोरत तर असता रात्रभर!" अशासारखी दुरुत्तरे ती मला करत असे.

"दोन महिन्यात पन्नास पौंड वजन कमी करून दाखवीन तर खरा!" अशी भीष्मप्रतिज्ञा करून मी आहारशास्त्रावरच्या पुस्तकात डोके घालू लागलो. प्रोटीनयुक्त पदार्थ, चरबीयुक्त द्रव्ये वगैरे शब्दांबद्दलची माझी आस्था वाढू लागली. साऱ्या ताटांतले पदार्थ मला न दिसता नुसत्या 'कॅलरीज' मला दिसू लागल्या आणि आनंदाची गोष्ट अशी, की वजन उतरवण्याच्या शास्त्रात पारंगत झालेले तज्ज्ञ मला रोज डझनवारीने भेटू लागले.

(2) आकृतिबंध पूर्ण करा :

[2]

(i) कार्डवर दाखवलेले वजन : —

(ii) लेखकाची आस्था वाढू लागलेले शब्द

(3) स्वमत :

[3]

वजन कमी करण्यासाठी लेखकाने केलेले प्रयत्न तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(1) आकृती पूर्ण करा :

[2]

रेखामावशीची कामे

अभिषेकनं दार उघडलं आणि कामवाल्या रेखामावशी आत आल्या. आल्या आल्या त्यांनी किचनमधील सिंकमध्ये वाट पाहणाऱ्या भांड्यांकडे आपला मोर्चा वळवला. अभिषेकला आज उठायला उशीरच झाला होता. काल त्यांच्याकडे सुमित आला होता कानपूरहून. सुमित म्हणजे अभिषेकचा आतेभाऊ. तो आय. आय. टी. कानपूरला शिकत होता. काल संध्याकाळी सुमित आल्यापासून गप्पांसोबत सुमितच्या लॅपटॉपवर त्यानं केलेले नवे प्रोजेक्ट अभिषेक पाहत होता. त्यामुळे रात्री झोपायला दोन वाजले. “काय हो हे, तुम्हीच फरशी पुसता आणि तुम्हीच ती घाण करता ?” हॉलमधून स्नेहलचा आवाज आला. अभिषेक हॉलमध्ये आला तर रेखामावशी फरशी पुसत होत्या ; पण मागे त्यांच्या पायाचे काळे मळकट ठसे पुसलेल्या फरशीवर उमटले होते. स्वच्छतेची भोक्ती असलेली स्नेहल त्यामुळे त्रासली होती. रेखामावशीही विचाऱ्या वरमल्या होत्या.

“अवो, स्नेहाताई, मी कुठं एसीत बसूनशान काम करत्ये बाई. शेनामातीत काम करावं लागतं! आन आमच्या वस्तीचा रस्ता बी समदा उखणलाय. समदी धूळ लागती पायास्नी. आन धा-धा मिन्टाला हातपाय धोयाला येळ बी नाय आन पानी तरी कुठं हाय बक्कळ ?”

“सॉरी, मावशी खरंच सॉरी”, आपण त्यांच्या मळकट पायांबद्दल बोललो याचं स्नेहललाही कसंतरी वाटलं.

(2) चौकटी पूर्ण करा :

[2]

(i) दार उघडणारा	-	____
(ii) फरशी पुसणाऱ्या	-	____
(iii) अभिषेकचा आतेभाऊ	-	____
(iv) स्वच्छतेची भोक्ती	-	____

(3) स्वमत :

[3]

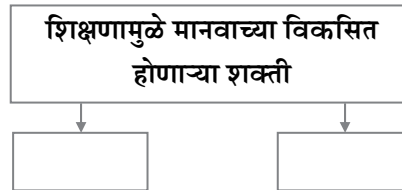
‘सर्वांनी आठवड्यातून एकदातरी सायकलचाच वापर करावा’ या वाक्याचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा.

अपठित गद्य

(इ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(1) आकृतिबंध पूर्ण करा :

[2]

मानवी जीवनविकासात शिक्षणाला महत्त्वपूर्ण स्थान आहे. शिक्षण मानवाच्या मानसिक व बौद्धिक शक्तींचा विकास करते. शिक्षणाशिवाय माणूस पशूसमान होतो. स्त्री आणि पुरुष या दोघांनीही शिक्षण घेणे अत्यंत आवश्यक आहे. जर स्त्रियांना शिक्षण देण्यात आले नाही, तर अर्धा अधिक समाज मागासलेला राहील. आजकाल जगातील पुष्कळशा भागांत आपणांस स्त्री शिक्षणाचे चांगले परिणाम दिसून येतात. परिणामतः पुष्कळ वाईट रीतिभाती आणि अंधश्रद्धा समाजातून वेगाने नाहीशा होत आहेत. राष्ट्रीय विकासाच्या प्रत्येक क्षेत्रात आज स्त्रिया पुरुषांच्या बरोबरीने काम करीत आहेत आणि त्यांच्या बरोबरीनेच जबाबदारीच्या कामात त्यांना मदत करीत आहेत.

(2) टीप लिहा :

[2]

स्त्री शिक्षणाचे चांगले परिणाम

विभाग 2 : पद्य

2. (अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(1) एका शब्दात उत्तर लिहा :

[2]

(i) कवीचे सर्वस्व असलेली गोष्ट -

(ii) कवीचा जवळचा मित्र -

दोन दिवस वाट पाहण्यात गेले ; दोन दुःखात गेले.
 हिशोब करतो आहे किती राहिलेत डोईवर उन्हाळे
 शेकडो वेळा चंद्र आला ; तारे फुलले, रात्र धुंद झाली ;
 भाकरीचा चंद्र शोधण्यातच जिवंदगी बरवाद झाली.

हे हात माझे सर्वस्व ; दारिद्र्याकडे गहाणच राहिले
 कधी माना उंचावलेले, कधी कलम झालेले पाहिले
 हरघडी अश्रू वाळविले नाहीत ; पण असेही क्षण आले
 तेव्हा अश्रूच मित्र होऊन साहाय्यास धावून आले.

दुनियेचा विचार हरघडी केला, अगा जगमय झालो
 दुःख पेलावे कसे, पुन्हा जगावे कसे, याच शाळेत शिकलो
 झोतभट्टीत शेकावे पोलाद तसे आयुष्य छान शेकले
 दोन दिवस वाट पाहण्यात गेले ; दोन दुःखात गेले.

(2) कृती पूर्ण करा :

[2]

(i) कवीचा प्रयत्नवाद व आशावाद दाखवणारी ओळ लिहा.

(ii) 'दारिद्र्याकडे गहाण पडलेले हात', या शब्दसमूहाचा अर्थ लिहा.

(3) पुढील शब्दांचा अर्थ लिहा :

[2]

	शब्द	अर्थ
1.	दारिद्र्य
2.	हरघडी
3.	साहाय्य
4.	दुनिया

(4) 'कवितेत व्यक्त झालेले जीवनसत्य', याबाबत तुमचे विचार स्पष्ट करा.

[2]

(आ) खालील मुद्द्यांना अनुसरून कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील कृती सोडवा :

[8]

कृती	‘अंकिला मी दास तुझा’ ← किंवा → ‘स्वप्न करू साकार’	
(1) प्रस्तुत कवितेचे कवी / कवयित्री –		
(2) प्रस्तुत कवितेचा विषय –		
(3) प्रस्तुत कविता आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण –		
(4) दिलेल्या ओळींचा सरळ अर्थ –	‘वणवा लागलासे वनीं । पाडस चिंतीत हरणी ।।’	‘या देशाच्या मातीवरती अमुचा रे अधिकार नव्या पिढीचे, नव्या युगाचे स्वप्न करू साकार’
(5) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ –	(i) माता (ii) कनवाळू (iii) काज (iv) धेनू	(i) विभव (ii) शक्ती (iii) विश्व (iv) हस्त

विभाग 3 : स्थूलवाचन

3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा :

[6]

- (1) टीप लिहा – डॉ. होमी भाभा.
- (2) पणतीच्या उदाहरणातून 'जाता अस्ताला' या कवितेत व्यक्त झालेला विचार स्पष्ट करा.
- (3) 'थोड्याशा पाण्यावर कसे वाढावे याचा नमुना म्हणजे कॅक्टस!' या विधानाची यथार्थता 'जगणं कॅक्टसचं' या पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.

विभाग 4 : भाषाभ्यास

4. (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती :

(1) पुढील वाक्यांचा प्रकार ओळखा :

[2]

- (i) शब्बास! चांगले काम केलेस तू !
- (ii) मुलांनो रांगेत चला.

(2) पुढील वाक्यांचे रूपांतर सूचनेनुसार करा :

[2]

- (i) ही कल्पना चांगली आहे. (नकारार्थी करा.)
- (ii) जगात सर्व सुखी असा कोण आहे? (विधानार्थी करा.)

(3) पुढील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा (कोणतेही दोन) :

[4]

- (i) रममाण होणे
- (ii) झोकून देणे
- (iii) अंगाचा तिळपापड होणे.

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती :

(1) शब्दसंपत्ती :

(i) समानार्थी शब्द लिहा :

[1]

(I) झाड

(II) घर

(ii) विरुद्धार्थी शब्द लिहा :

[1]

(I) प्रामाणिक

(II) सावध

(iii) पुढील शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द लिहा :

[1]

समाजसेवा करणारा -

(iv) पुढील शब्दांचे वचन बदला :

[1]

(I) रस्ता

(II) भिंत

(2) अचूक शब्द ओळखून लिहा :

[2]

(i) गारहाणी / गाऱ्हाणि / गाऱ्हाणी / ग्राहाणी

(ii) प्रक्रिया / परकिरया / प्रक्रीया / परक्रिया

(3) पुढील विरामचिन्हांची नावे लिहा :

[2]

चिन्ह	नावे
?	
;	
!	
‘ ’	

विभाग 5 – उपयोजित लेखन

5. (अ) खालीलपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा :

[6]

(1) पत्रलेखन :

‘झाडे लावा झाडे जगवा.’
 हिरवाई ट्रस्ट, तळेगाव दाभाडे
 जागतिक पर्यावरण दिनानिमित्त
 रोपांचे मोफत वाटप
 संपर्क : हिरवाई ट्रस्ट, बालोदयान मार्ग, तळेगाव दाभाडे
 hirwaitrust04@gmail.com

कुणाल/गायत्री पिंगळे, विद्यार्थी प्रतिनिधी,
 ज्ञानसंपदा विद्यालय,
 तळेगाव दाभाडे. या नात्याने

शाळेत वृक्षारोपण करण्यासाठी रोपांची मागणी
 करणारे पत्र ट्रस्टच्या व्यवस्थापकांना लिहा.

किंवा

चांगल्या उपक्रमाबाबत हिरवाई ट्रस्टचे अभिनंदन
 करणारे पत्र लिहा.

किंवा

(2) सारांशलेखन :

विभाग 1 - गद्य (इ) प्रश्न क्र. 1- इ मधील अपठित गद्य उताऱ्याचा 1/3 एवढा सारांश लिहा.

(आ) खालील कृतीपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा :

[10]

(1) जाहिरातलेखन :

खालील जाहिरात वाचा व त्याखालील कृती सोडवा.

चला करूया भ्रमंती

फुलपाखरांच्या जगात

नाव नोंदणी आवश्यक

त्वरा करा ! त्वरा करा ! त्वरा करा !

मोजक्याच जागा शिल्लक

राष्ट्रीय उद्यानातील जंगल भ्रमंती !

घेऊया फुलपाखरांच्या विश्वाचा रोमहर्षक अनुभव

वयोगट : 10 ते 15, नोंदणी शुल्क - रु. 200/-

कालावधी : 25 डिसेंबर ते 27 डिसेंबर

संपर्क : जंगल भ्रमंती संस्था, तापोळा

(आयोजक)

कृती करा :

- (1) जंगल भ्रमंतीसाठी नोंदणी शुल्क —
- (2) उद्यानात भ्रमंती करण्यासाठी वयोगट —
- (3) उद्यानात फिरण्याचा कालावधी —
- (4) जंगल भ्रमंतीचे ठिकाण —
- (5) आयोजक संस्थेचे नाव —

(2) बातमीलेखन :

खालील विषयावार बातमी तयार करा :

जनता विद्यालय, शिरवळ येथे मराठी भाषा दिन विविध उपक्रमांनी साजरा.

प्रमुख पाहुणे — ज्येष्ठ साहित्यिक — श्री. अरविंद मोरे

अध्यक्ष — श्री. सागर शिंदे

दि. 27 फेब्रुवारी

वेळ — स. 10.00

(3) कथालेखन

पुढील मुद्द्यांवरून कथालेखन करा.

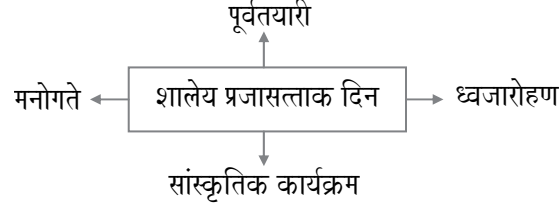
मुद्दे : एक राजा — त्याची प्रजा आळशी होती — त्यांना उद्योगी बनवण्यासाठी राजा युक्ती करतो — रस्त्यात मधोमध दगड ठेवतो — त्याच्याखाली — सोन्याची नाणी असलेली पिशवी — अनेक लोक जातात, पण दगड उचलत नाहीत — एक गरीब माणूस तो उचलतो — पिशवीतील नाणी त्याला मिळतात — लोकांना हे कळते — लोक उद्योगी बनतात — .

(इ) निबंधलेखन :

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा :

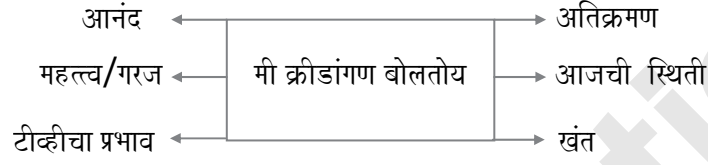
[8]

(1) प्रसंगलेखन :

वरील कार्यक्रमास तुम्ही विद्यार्थी म्हणून उपस्थित होतात, अशी कल्पना करून प्रसंगलेखन करा.

(2) आत्मकथन :

(3) वैचारिक :

“मी माझ्या देशाचा नागरिक” या विषयावर खालील मुद्दे विचारात घेऊन लेखन करा.

मुद्दे : जबाबदार नागरिक — हक्क व कर्तव्ये यांची जाणीव — देशाच्या सद्यस्थितीचे ज्ञान —

स्वतःचे वागणे — देशप्रेम व राष्ट्रीयत्व यांची जाणीव.

वरील मुद्दे केवळ मार्गदर्शक आहेत.